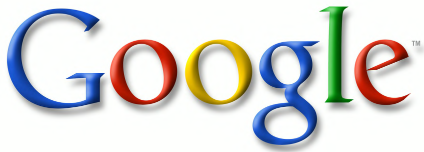

Kofoed-Hansen

Dr. S. K. mod Dr. H. Martensen.

1856

Dr. S. Kierkegaard

mod

Dr. H. Martensen,

et Indlæg

af

Kofoed-Hansen,
Provst og Sognepræst.

Kjøbenhavn.

C. G. Iversens Forlag.

Thieles Bogtrykkeri.

Dr. S. Kierkegaard

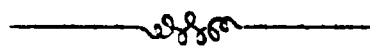
mod

Dr. H. Martensen,

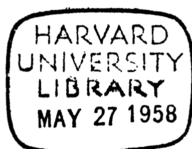
et Indlæg

af

Kofoed-Hansen,
Provst og Sognepræst.

Kjøbenhavn.
C. G. Iversens Forlag.
Thieles Bogtrykkeri.
1856.

Det er nu omtrent tolv Aar siden, da førtes der her i Landet en lille Strid, kort og flygtig men betegnende var den, skjøndt den vel knapt mere er i Mands Minde, det skulde da være fordi et af Aktstykkerne i den for nyligt er optrykt med Udgivelsen af den Forfatters blandede Skrifter, som var Hovedpersonen i Striden, hvad han jo var overalt, hvor han traadte frem. Denne Strid er altsaa, som sagt, rimeligviis heelt glemt, saa kort var den og saa forbigaaende, ihvorvel den dog vakte nogen Opmærksomhed, og naar jeg vil opfriske Mindet om den, saa er det forbi de selvsamme Kræfter spillede i dens flygtige Glimt, som senere ere brudte løs til en Storm og et Uveir, der har Minen af at ville borthvirvle alt. Hiin Strid — Ordene, Tonerne i den vare altsaa ligesom de Toner, de Buestrøg, der lyde i Orchestret før Ouverturen begynder, eller som de Glimt, dybt nede i Horizonten, der bebude det optrækkende Tordenveir med de lange hvislende Lyn; det har varet længe før Veiret kom, før de tunge Skyer lagde sig ud over Nathimlen, men det kom, og Tordneren vidste vel at det nok skulde komme, og enkelte anede det.

Hiin lille Strid førtes i Heibergs „Intelligensblade," „Kjøbenhavnsposten" og „Fædrelandet;" med Bladenes Antal er næsten ogsaa Antallet af Aktstykkerne

eller Indlægene angivet. Den døde hen med en Artikel i sidstnævnte Journal fra den Person, som havde givet Anledning til Striden ved en Anmeldelse af „Enten — Eller af Viktor Eremita" i Tidsskrift „for Literatur og Kritik" 1843.

Det var ikke Umagen værd at føre Erindringen tilbage til denne literære eller, som den blev kaldt, kirkelige Polemik, hvis den ikke var som et varslende Hviin for hvad der senere har udviklet sig og derfor kan tjene til Udgangspunkt for en fornøden Udtalelse i denne Henseende, afgive et Standpunkt, hvorfra man kan orientere sig, og mig ligger det nu saa saare nær netop at gaae tilbage til den, da det just var mig, der gav Anledning til den og sluttede den med tilbørlig Respekt for den ærværdige Skikkelse, jeg til min egen Forbauselse ved en Yttring, et Raab fremstødt halvt i Smerte, halvt i ungdommeligt Overmod havde sat i Bevægelse.

Hvorom dreiede sig denne Strid? Det vil man kunne komme til Kundskab om ved at læse et Stykke i Dr. J. P. Mynsters „blandede Skrifter" 1ste Deel S. 461 overskrevet „Kirkelig Polemik," og det er nok værd at læse dette Stykke just nu, da der falder en rigere Belysning over det, end da det første Gang blev givet Læseverdenen. Ogsaa jeg har efter fattig Leilighed havt nogen literær Hæder at glæde mig ved, dog er det ofte forekommet mig, som om det var det største, jeg havde udrettet, at have givet Anledning til at dette Stykke blev skrevet, som jeg ogsaa har havt særegen Glæde deraf, just fordi jeg saalidet tænkte paa ved mine Ord at sætte saadanne Kræfter i Bevægelse, saa at det kom som en uventet Gave, især som jeg

med det samme gav Anledning til, at Forfatteren udtalte sig over et Skrift, der havde grebet mig, som intet andet hidtil havde grebet mig; dette Skrift var „Frygt og Bæven af Johannes de silentio", og Dr. Mynsters Udtalelse derover findes i hiin Artikel S. 466—467.

Naar man da har gjort sig bekjendt med dette Indlæg, der ogsaa er tilstrækkeligt for at kjende hele Striden, vil det vise sig, at den førtes om Præsterne og om Prædikenen og dens Forhold til Tiden, dens Aand og Dannelse, og man vil maaskee finde det betydningsfuldt, at Striden i dens hele Vildhed og dybe Alvor eller den egentlige Strid, — thi hiint første var jo kun et flygtigt, varslende Glimt — at Striden altsaa først ret egentlig brød løs ved en Prædiken holden ud af Tiden, dens Aand og dens Dannelse over den Personlighed, der leverede hiint Aktstykke: „Kirkelig Polemik", og at Angriberen, for at føre det tveæggede Sværd med tilbørlig Kraft, tog sit Standpunkt, saa at sige, paa samme Personligheds Grav.

Men hvad ligger der dog nu ikke alt imellem disse to Tidspunkter, mellem hiint Stridens første Blink og dens fulde Hede, paa det Gebeet nemlig, hvor Tanken her maa bevæge sig? Det var Rustningens Tid for de Magter, der vare bestemte til engang at stride, men den ene Part rustede sig slet ikke; det gik som i Noæ Dage, da de aad og drak, toge til ægte og bortgiftede, man lo og sladdrede og vandrede opblæst sine egne Veie, medens det vedblev at rinde og sprudle fra den Kilde, der først blev aabnet i „Frygt og Bæven", efterat Dæmningen var skudt bort fra den ved Dobbeltslaget „Enten — Eller."

Men den anden Part rustede sig desto ivrigere, med en Kløgt og en Kraft, hvortil man dristigt kan sige, at Magen aldrig har været seet. Følgen blev, hvad vi have seet, at Modstanderen, da Slaget kom, slet ikke havde andet tilovers for at undgaae Tilintetgjørelsen end et ydmygt Ord, et pater peccavi, men det udeblev naturligviis. Det kunde maaskee endnu være givet uden at give alt, og et nogenlunde anstændigt Tilbagetog være gjort — ialfald maa jeg antage det efter den Opfordring, der udgik fra en Mægler, hvis sunde og kyndige Blik paa Situationen ikke kan omtvivles — men Ordet udeblev, det Ord, hvorom det gjaldt, og det Ord, der var kommet før Opfordringen, aabenbarede kun, hvor blottet den Angrebne var for ethvert Vaaben til Forsvar for sig selv og for dem, hvis Sag han var kaldet til at lede.

Det er nu tolv Aar siden Værket „Enten — Eller“ udkom. Jeg befandt mig dengang tilfældigviis i Centrumet for de aandelige Bevægelser hertillands og var Vidne til den Opsigt, Skriftet afstedkom. Som altid i slige Tilfælde var den første Begjerlighed hos Publikum den at udfinde Forfatteren, og Nysgjerrigheden kom snart paa rette Spor og overførte Værkets Titel paa Forfatteren selv, medens de literære Personligheder ledte efter et Navn, der kunde løse dets Gaade. En af Notabiliteterne i Aandens Verden hertillands skrev en kort Anmeldelse, hvori han søgte foreløbig at klare Publikums Mening om Skriftet, der ogsaa havde det særegne, at det udkom paa en Tid af Aaret, da ellers sjeldnere Bøger af nogen Betydenhed udkomme; „Enten — Eller“ var nu ogsaa udmærket ved sin udvortes Størrelse, og det kunde derfor

ligge nær nok at betegne den som „et Monstrum af en Bog", der pludselig var „slaaet ned i Læseverdenen".

Et halvt Aar efter fik jeg af en Ven, der forestod Udgivelsen af et Tidsskrift og som vidste, at Bogen havde grebet mig, gjentagne Anmodninger om at skrive en Anmeldelse af den. Hertil fandt jeg mig dog ikke strax meget oplagt men blev tilsidst, jeg veed knapt selv hvorledes, greben af en Begeistring for ret at tilegne mig Værkets aandelige Indhold og fremsætte mine Tanker derover, og hiin Anmeldelse blev saa ogsaa skreven i Begeistring. Hvad Fortjeneste den har vil jeg slet ikke tale om, og jeg gjør i denne Henseende slet ingen Fordring uden een, der heller ikke er uden Betydenhed, den nemlig, at jeg fandt det rette Signatur for Bogen, idet jeg kaldte den et Indlæg for Menneskeaandens Domstol. Dette har den viist sig at være, og denne Betydning vil den fremdeles beholde. Længe efterat jeg havde gjennempløiet dette Værk, saaledes som vel faa dengang havde gjort det, og efterat jeg havde skrevet Anmeldelsen, havde jeg dog en Følelse, som om noget dæmonisk havde berørt mig. Dette siger jeg naturligviis ikke for at gjøre mig vigtig med mine Fornemmelser, men netop fordi det hører herhid og er som et Tillæg til Anmeldelsen, idet det er et Vidnesbyrd om, at Skriftet paa en Personlighed, som ført af Tidens Svingninger tilegnede sig det med nogen Inderlighed, ogsaa maatte aabenbare hvad dets Anklage mod Tiden var, nemlig at den var dæmonisk. Dette er Tiden fremdeles, og hvis den vidste „hvad der tjente til dens Fred" var der Redning, men nu er der vanskelig Redning uden gjennem den Seier, som nærmest foreligger, og denne Seir er det dyrisskes.

Naar jeg saaledes tør tilregne mig det som Fortjeneste at have været den første, der gav et virkelig orienterende Vink om den i vor Literatur betydningsfuldeste Forfattervirksomhed lige ved dens Begyndelse, saa kan jeg jo ogsaa regne mig det til Fortjeneste siden at have tiet, og det saa meget mere som Pseudonymernes Hærfører i „Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift af Johannes Climacus" selv takker alle dem, der have tiet, medens han tillige takker netop den for at have talet, hvem jeg gav Anledning til at tale. Jeg har tiet, skjøndt jeg ofte nok havde kunnet ønske at tale, men jeg har ikke kunnet, jeg har følt min Afmagt ligeoverfor Skrifter, af hvilke jeg følte at jeg kun kunde lære selv at orientere mig i Livet, i hvilke jeg følte at der rørte sig en Aand, der var hele Samtiden overmægtig. Og at dette var saa, maatte snart blive klart for enhver, der ikke var hildet i Fordomme eller eget Hovmod, idet han meente at have vundet en fremragende Plads i Videnskaben, som han mindst vilde opgive for saadanne, der under et humoristisk Skin og i særegen Forklædning fægtede i Sandhedens Tjeneste. Saa var det mageligere at fæste Øinene paa Skinnet og lade sig dupere af Forklædningen, og saaledes bilde sig selv ind, at der intet var, der krævede særegen Opmærksomhed. Det har den høistærede Samtid og navnlig dens literære Førere gjort. Men hvorledes skulde ogsaa en Tid, der, i aandelig Henseende uden ordentligt Fodfæste i Tilværelsen, havde sat det som det høieste at boltre sig frit og lystigt i en abstrakt Tænknings Regioner, for derfra igjen at hente Forklaringer over det, man ikke havde givet sig Tid til at iagttage som det umiddel-

bart fremtraadte og aabenbarede sig — ja, hvorledes skulde netop de Enkelte, der sad paa de høie Sæder som Viismænd og Førere for denne Tidens Retning, hvorledes skulde de andet end have forarget sig over en Forfattervirksomhed, der, efterat have udbredet en saa kraftigt svulmende Rod i det umiddelbare Livs Regioner, som det viste sig i „Enten — Eller", tog en saa sikker og dristig Flugt op i Tilværelsens høieste Sphærer, som det skete i Skriftet „Frygt og Bæven", for derfra atter at kaste et saa skarpt Blik ned i Menneskesjælens lønlige Dybder som det, der møder Læseren i Skriftet „Begrebet Angest".

Det er ikke min Hensigt her i disse Blade at skrive en Lovtale over den „pseudonyme Literatur", skjøndt jeg nok i een Forstand kunde være særdeles oplagt dertil, heller ikke at give en udførligere Udsigt over den eller en Kritik af den, hvilket saameget mindre vilde lykkes mig, som jeg til den Ende maatte gjennemstudere større Partier af den paany og derved rimeligviis strax vilde tabe Evne til at kunne tale om den, eftersom jeg bestandigt igjen maa lære af den, naar jeg kommer til den. Den Sikkerhed hvormed den behandler ethvert af Livets Phænomener, de største som de mindste, og det klare Lys, den kaster over dem, gjør mig det altid saare vanskeligt at forholde mig anderledes til den end lyttende, saasnart jeg atter kommer i Berøring med den. Min Hensigt er meget mere kun den, i nogle faa Træk at paapege Samtidens Forhold til den under de da stedfindende aandelige Bevægelser, for at vinde et Standpunkt, hvorfra jeg kan udtale mig om mit Forhold til det, der endelig resulterede af den. Med denne Udtalelse haster det,

og jeg kan derfor ikke opholde mig ved noget. Det er desuden et i visse Henseender overflødigt Arbeide at give en Udsigt over Pseudonymerne, deres indbyrdes Forhold, ja selv over deres Forhold til Samtiden mere end ialfald paapegende, eftersom det er skeet een Gang indenfor deres eget Omraade i „Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift af Johannes Climacus" og senest i selve den hele Forfattervirksomheds Afslutning: „om min Forfattervirksomhed" af S. Kierkegaard. Hvad der altsaa alene er fornødent, er at holde sig til det bestemt udvortes faktiske ved Samtidens Forhold, hvorved man da ikke kan undgaae personligt at berøre enkelte Personligheder.

Da den pseudonyme Literatur begyndte, havde en Svimmel grebet næsten den hele literære Verden hertillands og viste navnlig blandt den studerende Ungdom sine Virkninger i deels latterlige deels uheldvarslende Phænomener. Denne Svimmel var en philosophisk Svimmel, nærmere bestemmes kan den som tydsk-philosophisk og allernærmest som hegelsk; den culminerede netop de første Aar af Dr. Martensens Lærervirksomhed ved Universitetet, og han, som Docent, var Svimmelens eget Centrum, den Personlighed, fra hvem Hvirvelen udgik, og i hvem den ligesom havde sit Svingpunkt, som da ogsaa ethvert Phænomen i den pegede hen paa ham som det nærmeste Udgangspunkt. Enhver Personlighed, der havde literært Anstrøg og attraaede at nyde nogensomhelst Anerkjendelse, maatte sætte sig i Forhold til denne Svimmel, til en vis Grad i det mindste gaae ind under den; de ældre Notabiliteter, der ikke kunde eller ikke vilde det, bleve uden videre betragtede som antiqverede, og med den

mærkværdigste Ugeneerthed stemplede som saadanne af den nye Viisdoms yngste Helte; de yngre, der undlode at paatage sig et hegelsk-philosophisk Anstrøg, eller som slet ikke kunde komme med paa den saakaldte rene Tænknings Veie og vare ærlige nok til at tilstaae det, bleve ansete som stakkels borneerte Subjekter, uværdige til enhver Gunst af Muserne, ude af Stand til at fatte nogetsomhelst af Livet i dets egentlige Skjønhed og Betydning. Saaledes dannedes der navnlig ved Universitetet et Aristokrati af det utaaleligste Slags, i Særdeleshed blandt de unge Theologer, Landets vordende Geistlige, der, istedetfor i Ydmyghed og Alvor at hengive sig til at tilegne sig i Inderlighed de høieste Sandheder, bleve saa at sige oplærte til at spille Bold med dem efter Speculationens Love, opdragne i den Indbildning at kunne i et halvt Aars Tid indvies i en Viisdom, der gjorde et heelt Livs Erfaring overflødig.

Det blev snart tydeligt, at den pseudonyme Literatur hovedsageligen stillede sig imod denne Tingenes Tilstand, det blev egentlig ved at vende Front mod den og ved en høist drillende Polemik mod hiin Svimmel at den ligesom fastgjorde den Traad, ved hvilken den vilde føre sikkert ud af den Labyrinth, som man istandbragte i Aandens Verden herhjemme. Det forstaaer sig, at dens ideelle Formaal var et langt høiere og betydningsfuldere, men dette blev dens første foreløbige Stræben, og medens den seirende og sikkert forfulgte sin Vei mod Maalet, var den utrættelig i at stille „den høiere Galenskabs vrælende Affindighed“ i Gabestokken med samt dens Stikord: Æra, Epoche, Systemet og „at gaae videre“. Videre — at gaae videre, dette Udtryk maatte egentlig have et Ord til

Forklaring, og da det med Pseudonymernes Polemik mod Tidens aandelige Udskeielser er blevet et betegnende Udtryk, saa vil jeg ogsaa skjænke det en Bemærkning. Gaadens Løsning skal nemlig ligge i dette Ord, naar Troen tørner mod Viden og Viden mod Troen, naar Sjælen i Videns golde Ørken, — den man dog vel at mærke da kun i Indbildningen gjennemstrøifede — vred sig i Længsel efter Troens Pauluner, som man meente at have forladt — men man havde vel at mærke slet ikke været der. Længselen skulde altsaa stilles og Freden vindes ved „at gaae videre", og det stilledes i Udsigt, at man saaledes vilde vinde et Standpunkt, hvor man i Viden vilde finde Troen igjen — som man notabene slet ikke havde havt eller egentlig vidste hvad var — og finde den som et ophævet Moment, som et Led i — Systemet. Mod denne forfængelige Overflyven af Tilværelsen og dens helligste stillede Pseudonymerne den gamle sokratiske Distinktion mellem hvad man veed og hvad man ikke veed, og hævdede Troen som det høieste, som det, der er saalangt fra at kunne overflyves, at et heelt Menneskelivs Anstrængelser ikke forslaae til at naae derhen, at det kun vindes ved et Spring i Kraft af det absurde, ved en Akt, hvorunder Mennesket med Opgivelse af alt eget kaster sig i Naadens Favn.

Det kunde have staaet til at vente, at den Dom, som Firmaet Kts havde udtalt om „Frygt og Bæven af Johannes de silentio", vilde have gjort vedkommende ikke alene opmærksomme paa Skriftets Betydning, men ogsaa bevæget navnlig Dr. Martensen, der, som „Systemets" offentlige Forkynder og Talsmand, var den nærmest vedkommende, til at indlade sig med det og

underkaste de opstillede Problemer en nærmere Drøftelse. Derved vilde Dr. Martensen strax have vundet et Standpunkt ligeoverfor Pseudonymerne, og ligefra Begyndelsen have forhindret dem fra at blive en Magt, der, naar Tidens Fylde kom, vilde falde sønderknusende over ham og med ham sønderknuse mange og meget, men Dr. Martensen, skjøndt tydeligt nok Gjenstand for et Angreb, iagttog Tausheden. Han gik en anden Vei og bidrog maaskee ogsaa til at efterhaanden Firmaet Kts tog Spekulationen under sine Vinger, skjøndt der tidligere ikke var udtalt de favorableste Domme af Spekulationens yngre Ordførere over den betydelige Personlighed, der skjulte sig bag hiint Firma, thi ogsaa han var bleven regnet blandt de antiqverede. Dr. Martensen anede nu vistnok ikke alt hvad der skulde videre udvikle sig i Flugt med Johannes de silentio, og hvor skulde han ogsaa have anet det; men dette skal staae fast, at han som angreben maatte have været forpligtet til at haandhæve sit Standpunkt eller tage et nyt ligeoverfor en Aand, der var „mægtig til at træde de høieste Problemer under Dine". Om han ikke følte sig mægtig nok til at optage det med denne Aand, om han mistvivlede om dens Alvor og saaledes lod sig dupere af et udhængt ironisk Skildt eller meente, at den mægtige Stemme efterhaanden skulde døne hen i et stedse mattere Ekko — ja, hvo kan vide det med Vished, men Faktum er: Dr. Martensen bevægede sig ikke.

Og Aarene gik, og den pseudonyme Literatur med hele dens rige Tilbehør voxede mægtigt, men Dr. Martensen syntes ikke at blive opmærksom paa det truende i den Stilling, den indtog, saalidt som paa dens Virk-

ning og den Indflydelse, som den lidt efter lidt men mere og mere vandt. Der var just heller ikke noget, der lod formode, at den Kraft, der virkede igjennem den, pludseligt kunde faae isinde at explodere; der var i det allerhøieste et og andet, der kunde give Elskere en sagte Anelse derom, men Dr. Martensen var ingen Elsker af den pseudonyme Literatur, han var meget mere dens fødte Modstander og søgte vel netop i Følelsen heraf at undgaae enhver Berørelse med den. Han kunde saaledes heller ikke komme til Kundskab om eller Indsigt i, at den bestandigt mere og mere underminerede det Standpunkt, hvorpaa han fremdeles holdt sig, at den efterhaanden paapegede og skærpede Tilværelsens høieste Opgaver og Problemer og holdt adskillige vilde Kræfter nede, der gjerne vilde frem og ofte nok yttrede sig. Alt dette undgik Dr. Martensens Opmærksomhed, medens han ufortrødent arbeidede paa en Kolos, der skulde knuse paa een Gang hvad der havde vovet at vende sig raillerende imod hans Virksomhed, men dog urokkeligt bag Railleriet havde peget hen paa den Vei, der var at gaae for at komme ud af Forvirringen, den Forvirring, der i den almindelige religiøse Bevidsthed var affstedkommet ved at Speculationen havde forgrebet sig paa Christendommen. At oprede denne Forvirring udtaler den pseudonyme Literatur udtrykkeligt som sin Opgave efterat fra dens Side allerede flere Skridt i denne Anledning vare foretagne og Hovedproblemerne antydede i „Philosophiske Smuler af Joh. Climacus", navnlig Betydningen af Samtidigheden i Forhold til Troen, som Spekulationen aldeles havde udvisket og forflygtiget. Sin Stilling i denne Henseende fremsætter Joh. Climacus i „Afsluttende

uvidenskabelig Efterskrift" paa flere Maader, meest paa humoristisk Viis, men tillige, som da Humoret fører det med sig, saaledes at Livets dybe Grundtoner ideligt høres og enkelte Steder dominere i gribende Accorder, som i den dybt bevægende Skildring S. 174 og ff., hvor Joh. Climacus beretter om den lille Begivenhed, der gav ham den nærmeste Anledning til at vende sig mod Speculationen og stræbe at udfinde, hvori dens Misviisning ligger. Men idet det under Granskning herover havde viist sig, at Grunden til dens Misviisning laa i selve Tidsalderens Retning, i et feilagtigt Forhold hos Slægten overhovedet til Tilværelsen, maatte der tillige anvises Pseudonymerne og deres Ophavsmand en yderligere Virksomhed, der under visse givne Betingelser maatte udvikle sig som en Kamp mod det bestaaende, og da navnlig mod det af det bestaaende, der efter sit Væsen maatte staae i et bestemt og blivende Forhold til Idealet. Hvorledes denne Kamp nærmere skulde udfolde sig, hvorvidt den skulde gaae, hvor bitter den skulde blive, det maatte igjen blive afhængigt af forskjellige Betingelser, nærmest af Samtidens Forhold til det, der gjennem de pseudonyme Skrifter blev den forelagt, og navnlig i „Indøvelse i Christendom af Anticlimacus" blev lagt den indtrængende paa Hjerte.

Men sæt nu, at den hele Stræben selv havde været en Misviisning, eller at den endog kun havde været eensidig, ja sæt det — og Eensidighed har ofte nok været forekastet S. Kierkegaard, ihvorvel der nok ikke er bedre Mening i denne Beskyldning end om et Punkt i Peripherien vilde bebreide Punktet i Centrum Eensidighed, fordi det ikke, istedetfor at være i Centrum,

staaer paa begge Ender af Diameteren — hvorledes skal man da kunne forsvare dem, der ifølge deres Stilling ligefrem maatte ansees kaldede til at advare for enhver Vildfarelse eller Misviisning paa det aandelige Gebeet, som de i deres Land ere satte til at vogte, at de lode Vildfarelsen Raaderum, og ikke stræbte at modarbeide den besnærende Kraft, som Sensibigheden altid har, og hvem maatte dette vel ligge nærmere end Dr. Martensen, der umuligt kunde andet end see sig udtrykkeligt angreben. Ja, hvorledes skal man forsvare dem? Jeg veed det ikke og skal saameget mindre forsøge det, som jeg meget mere netop her optræder som Anklageren. Det theologiske Tidsskrift, der ellers har paataget sig at være ledende og paapegende med Hensyn til Fædrelandets theologiske Literatur, vred sig som under et Mareridt ligeoverfor Pseudonymernes Phænomen, og medens mange saare ubetydelige Skrifter fik vidtløftige Anmeldelser, stode Pseudonymerne i Regelen opførte med de nøgne Titler som Gaader, der krævede en Løsning. Og Tidsskriftet snappede ogsaa med Begjærlighed efter en saadan Løsning, der blev tilbudt i et lille Skrift, som udkom — saa vidt jeg husker — i Aaret 51 under Titel: „Om Magister S. Kierkegaards Forfattervirksomhed. Jagttagelser af en Landsbypræst.“ Det skulde falde mig temmelig let at vise, at dette Skrifts Forfatter slet ikke forraader nogen Tilbøielighed til at lade den Skribent, han har anmasset sig at bedømme, vederfares Ret, eller gjør sig nogen Umage for at see det Sande i hans Stræben; det skulde falde mig let, siger jeg, thi jeg har siden Anmeldelsen af det stod i „Theologisk Tidsskrift“ havt en temmelig udførlig Anmeldelse af det liggende i Ma-

nuskript, men undladt at udgive den, for ikke at give Piecen mere Betydenhed end den havde. Min Anmeldelse vilde rigtignok blive af en anden Natur end det theologiske Tidsskrifts, som under Vægten af egen Ukyndighed og Uformuenhed kjæler for Stymperiet. At nu Dr. Martensens Taushed ligeoverfor den hele Bestræbelse ingenlunde havde sin Grund i, at han slet ikke havde seet sig angreben, det blev tydeligt, da endelig hans Dogmatik udkom i Aaret 1849. Naturligviis blev det ikke tydeligt deraf, at selve den dogmatiske Udvikling tillige omfattede en Polemik, en seierrig Gjendrivelse af de Indvendinger, der paany vare reiste mod de christelige Læresætningers Priisgivelse for Speculationen, en tilintetgjørende Analyse af de christelige Problemer, som Pseudonymerne havde opstillet, nei, alle disse bleve kort affærdigede ved et forkastende Henblik til dem i Fortalen, ligesom en paatrængende ubehagelig Gjæst kan sættes udenfor Døren ud i Forstuen. Men hvad hjælper det, naar Gjæsten alligevel netop er den, der har erhvervet sig Ret over Stuen og hele Huset; han vil snart komme igjen og med Rettens Hjælp tage sin Eiendom i Besiddelse. Denne Dr. Martensens Adfærd var nu høist uklog; det blev deraf aabenbart, at hans Taushed ligeoverfor Pseudonymerne kun var en Rolle, han havde spillet, for at fjerne det ubehagelige, rede sig ud af det vanskelige Dilemma enten at maatte forandre Standpunkt uden Kamp eller forsvare det mod en øvet og utrættelig Dialektiker med høist tvivlsom Udsigt til et godt Udfald. Havde Dr. Martensen tiet stille, saa kunde han jo endnu fremdeles have reddet Skinnet, men at troe at kunne affærdige en saadan Magt, som den, der var opstillet imod ham,

ved nogle faa forkastende, overmodige Ytringer i et Forord, det var — „ganske afseet fra Sagens egen store Betydning — mildest talt uklogt. Naturligviis laa den stolte Tanke bag dette Forord, at han i selve Dogmatiken havde opstillet en Magt, der ved sin egen iboende Kraft skulde berede Fjenden Nederlag.

Af denne Vildfarelse skulde nu imidlertid Dr. Martensen snart udrives, idet der, endnu inden Aaret var omme, udkom en „undersøgende Anmeldelse“ af hans Dogmatik af Prof. R. Nielsen, der krævede ham til Regnskab for den christelige Dogmatik ligeoverfor Pseudonymerne, navnlig ligeoverfor Joh. Climacus og viste, hvorledes dennes Tænkning ingenlunde bevægede sig blot i „Strøtanker, Aphorismer, Indfald og Glimt“, men dulgte under sin spillende Overflade en logisk sammenhængende Tankerække, gjennem hvilken det christelige Problem dialektisk var skærpet. Kort efter udkom et andet Skrift, en „kritisk polemisk Afhandling“ af Mag. Stilling, en Protest mod Forsøget at forsone Tro og Viden med specielt Hensyn paa Dr. Martensens „christelige Dogmatik“, hvori Forfatteren flere Steder paapeger Pseudonymernes Betydning i Forhold til hiint Problem men dog behandler Sagen mere uafhængigt af dem, medens Prof. R. Nielsen i sin undersøgende Anmeldelse fører den hos Pseudonymen Joh. Climacus opstillede dialektiske Magt mod Dr. Martensens videnskabelige Standpunkt og viser, hvorledes det var undermineret, saa at det Princip, der havde ledet ham under Udarbeidelsen af „Christelig Dogmatik“ var blottet i sin Nøgenhed og Uholdbarhed endnu længe før Dogmatiken saae Lyset.

At disse Mænd, der havde været grebne af Speculationens Aand saa godt som nogen, og i skarp Tænkning, om end ikke i Fremstillingsgave, maatte ansees for Dr. Martensen fuldkommen jævnbyrdige, at de saa afgjort traadte op imod denne, med hvem de tidligere havde været forbundne i den inderligste videnskabelige Enighed, vakte betydelig Sensation. Jeg befandt mig da atter i Brændpunktet for de aandelige Bevægelser hertillands, og havde saaledes god Leilighed til at iagttage det Indtryk, som de to Stridsskrifter gjorde, god Leilighed til at høre de forskjellige Yttringer af Harme og Bitterhed, der bleve fremkaldte ved dem. Men det var nu det uvæsentlige ved Sagen; Interessens Vægt laa paa, hvad Dr. Martensen vilde svare til disse Angreb, der skjøndt holdte i al Sømmelighed vare saa direkte og nærgaaende, at han ligeoverfor dem ikke kunde lade som ingenting, saameget mindre som det ene af dem var udgaaet fra en Mand, hvis udvortes Stilling som Universitetslærer maatte give hans Udtalelser forøget Vægt. Mange ventede imidlertid ikke at Dr. Martensen vilde svare, nogle vel i Erkjendelsen af at den literære Pligt, at værne om sit videnskabelige Standpunkt og sine Sætninger, overhovedet syntes at være gaaet i Forglemmelse, og at netop den angrebne havde sin Deel af Skylden herfor, andre vel i Følelsen af at Dr. Martensen alt ved sin Tilbageholdenhed havde ladet Modstanderen vinde saa stort Terrain, at han vanskeligt vilde kunne fremføre noget holdbart imod ham, og Fornemmelsen heraf dulgte sig vel egentlig under det Kunstgreb, der var forsøgt i Fortalen til Dogmatiken, nemlig med et Par klingende Ord at feie Resultaterne tilside, uden i mindste Maade

at have indladt sig eller indlade sig paa at vurdere Beskaffenheden af den Vei, ad hvilken de vare vundne; Der var naturligviis ogsaa saadanne, som meente, at Dr. Martensen maatte være hævet over Forpligtelsen til at svare.

Men Dr. Martensen svarede imidlertid, om det ellers kan kaldes Svar, hvad han leverede i sine „Dogmatiske Oplysninger", hvor han blandt andet gjør temmelig fortvivlede Anstrængelser for at holde sig Pseudonymerne fra Livet; thi hvad kan være mere fortvivlet for en Præst og en Professor i Theologien end ligefrem at tilstaae, at han kun har et „saare ringe og fragmentarisk Kjendskab" til Skrifter, der henhøre til hans eget Gebeet af Videnskaben og den aandelige Virksomhed, hvor hans egen Stilling som hans Valg har anviist ham Plads. Havde saa disse Skrifter endda tilhørt en fremmed Literatur, saa vilde dog Tilstaaelsen have været mindre naiv, men da de ovenikjøbet ere fremstaaede i hans eget Fædreland og tale hans eget Sprog, saa bliver Tilstaaelsen aldeles forbausende og fører til Formodning om, at Dr. Martensen, qua Videnskabsmand, i sit Fædreland egentlig føler sig omplantet paa fremmed Jordbund og har sin Rod som sin Hvile hos fremmede. Dr. Martensen undskylder sig rigtignok med sine „Studiers Gang" og sin „individuelle Aandsretning," men denne Undskyldning tjener kun til at gjøre Tilstaaelsen endnu mere naiv, og man kan paa det bestemteste her gjøre gjældende, at slige individuelle Særegenheder ikke kunne fritage for Forpligtelser, som den anbetroede Stilling og Gjerning nødvendig medfører. Dr. Martensens Svar er derfor egentlig heller ikke noget Svar, men

kun en ligefrem, eller maaskee rettere forblommet, Nægten af overhovedet at indlade sig paa de Sætninger, der bleve gjorte gjældende imod ham, og det kommer ham derfor meget beleiligt, at han ikke har noget synderligt Kjendskab til den „vidtløftige Literatur", thi derved fritages han jo paa den bequemmeste Maade for at gaae nærmere ind paa „Paradoxets" Begreb, hvis Udvikling han er meget nærgaaende i at kræve af Prof. R. Nielsen, der havde ladet sig nøie med i denne Henseende at henvise til Pseudonymerne, hvor Dr. Martensen vilde være bleven tilstrækkelig opklaret, om end ikke paa den letteste Maade. Da dette Kunstgreb nu imidlertid ikke kunde anvendes mod Mag. Stillings Indlæg, der uafhængig af Pseudonymerne og kun med en leilighedsviis Henpegen til dem, havde angrebet den „christelige Dogmatik", saa blev Magister Stilling affærdiget paa en ganske anden Maade, nemlig med pure Grovheder og nøgne Skjeldsord.

At nu Dr. Martensens „Dogmatiske Oplysninger" slet ikke var noget Svar paa Tiltale men kun en Omgaaen af Sagen, blev til Overflod viist af Prof. R. Nielsen i et følgende Skrift: „Dr. H. Martensens dogmatiske Oplysninger belyste af Prof. R. Nielsen" (1850), men herpaa fandt Dr. Martensen det klogest ikke at svare, ligesom heller ikke paa et senere Indlæg fra Mag. Stilling.

Forsøget var altsaa forblevet frugtesløst, Forsøget nemlig at bevæge Dr. Martensen til paa det videnskabelige Gebeet at stille sig i nogetsomhelst andet Forhold til den pseudonyme Literatur end et afvisende, overseende og uden Undersøgelse forkastende, men dermed var Sagen indstævnet for ét andet Forum, for

en høiere Instants, hvis Optagen til Doms vel kunde lade vente længe paa sig, men som ikke skulde udeblive; thi Livet i sin Procesmaade kan vistnok være langsommere, men er ligesaa ubønhørligt og sikkert fremskridende, som en velordnet Stat i sin, og det er farligt af egen Magtfuldkommenhed at absolvere sig selv fra en Instants, for hvilken man er bleven fremkaldt, thi det medfører en saameget strængere og haardere Dom fra den, for hvilken man endelig omsider tvinges til at møde. Naar den Tilværelsens Magt, i hvis Tjeneste man nærmest staaer, kalder til Angreb, og man ikke lystrer, saa vil man næste Gang dens Kald lyder kun have et Forsvar der, hvor man kunde have havt Angrebet, og svigter man atter, vil der tredie Gang kun være Flugt tilovers. For denne eller paa denne kan endnu en Overgivelse paa Naade eller en Bekjendelse redde, men udebliver ogsaa denne, saa er man fortabt. Saaledes er Livets Dialektik, og at denne vilde gjøre sig skarpt gjældende i dette Tilfælde, kunde Dr. Martensen nok have idetmindste anet, hvis han havde givet sig Tid til at see, at det ikke var blot videnskabelige Indlæg, der vare givne imod ham, men Aktstykker, hvori Tilværelsens egne Kræfter spillede og rørte sig. Dog ganske uden Syn herfor var han jo ikke, naar man erindrer hans Ord i „Dogmatiske Oplysninger" S. 12, hvor han taler om Pseudonymernes Bestræbelse: at „opvække Læserne til at søge det Problem, som er høiere og mere end alle theologiske og philosophiske Skoleproblemer", men havde han kun givet sig Tid til at overveie Betydningen af, at det var existentielle Indlæg, ligeoverfor hvilke han var bleven stillet, saa vilde han maaskee ogsaa have fattet, at han

ikke kunde undflye, men at den Magt, for hvilken han var vegen, vilde komme strengere igjen. Ja derom kunde navnlig „Anti-Climacus" have advaret ham, saavelsom det i Aaret 1851 af S. Kierkegaard aflagte offentlige Regnskab. Firmaet Kts, som havde hilset Pseudonymerne i Begyndelsen af deres Fremtræden med anerkjendende og hædrende Yttringer om deres Forfatter, der maaskee havde taget disse Yttringer til Indtægt paa en anden Maade end Firmaet ønskede — for Firmaet Kts fandt disse Skrifter i deres Fremgang og Afslutning vel ingen synderlig Naade; men derimod fandt et Indlæg imod dem, der i kirkelig Henseende vilde Reformer, som S. Kierkegaard leverede i „Fædrelandet" for 1851 Nr. 26, fuldeligt Bifald hos Biskop Mynster, skjøndt det kun kunde tages til Indtægt af dem, der havde opfattet „Indøvelse i Christendom" som et Forsvar for det bestaaende, og havde tilegnet sig det som saadant, men altsaa ogsaa var gaaet ind under de der opstillede Betingelser for det bestaaendes Bestaaen i Gyldighed.

At dette nu ingenlunde var Tilfældet med Dr. Martensen, hvad man da iøvrigt efter det forudgangne heller ikke kunde formode, det blev klart af hans Erindringstale over den afdøde Biskop. Thi ved i Kirkens Navn at fremstille denne som Sandhedsvidne i Flugt med selve Apostlene og Martyrerne, som et Led af den hellige Kjæde, anlagde han den høieste Maalestok paa den Geistliges Stilling og Virksomhed overhovedet, som den nu er, og idet han ikke fandt Anledning til at fremhæve nogen Afstand mellem denne Maalestoks Fordringer og den Personlighed, paa hvem han just anbragte den, hævdede han selvfølgelig det

bestaaende ikke blot relativ Berettigelse — hvad det ganske vist har og maa have — men absolut Berettigelse, som svarende ganske til Idealitetens Fordringer.

I hvilken Belysning han derved stillede Kirken, den udvortes Kirke, sig selv og den hele Geistlighed var ham vistnok ikke klart, men det kunde og burde have været ham klart; han har aldeles ingen Undskyldning, idet han er bleven advaret indtrængende nok. Hvis dette var gaaet stiltiende hen, vilde det i Grunden have været den strængeste Dom over det bestaaende men at det ikke vilde gaae hen uden Paatale, kunde Dr. M. have vidst, naar han havde været omhyggeligere i at „læse Tidernes Tegn", og efterseet, hvorledes de bleve tolkede i hans eget Fædrelands Literatur. Nu blev derimod maaskee endog den af Pseudonymernes Forfattere oftere udtalte Ærbødighed for den afdøde Biskop for Dr. M. en Snare, der hildede ham.

Der er i sig selv noget utilbørligt i fra Prædikestolen, der er helliget Forkyndelsen af den Korsfæstede og Gjenopstandne, at holde Lovtale over et Menneske; det kan imidlertid maaskee gaae an i en Tid, hvor Ærefrygten for det Hellige bevares i eenfoldig, naiv Ydmyghed, saa at man kan være sikker paa, at Sjælene ere vaagne i Følelsen af, hvor stor Afstanden er fra det, der svæver over alle som et fjernt eller uopnaaeligt Maal, og dog maa det, ogsaa under saadan Garanti for at det sagte ikke skal tages forfængeligt, skee med stort Maadehold. Men usømmeligt bliver det, naar det skeer i en Tid, da Idealitetens Fordringer ere saagodtsom glemte, og selv de af det religiøse berørte Gemytter kun ere altfor tilbøielige til en fræk Fraterniseren med det evige. Dr. Martensen har ikke

tidligere holdt sig fri fra dette usømmelige, derom foreligger der et Vidnesbyrd i hans Tiltrædelsesprædiken, hvor han tiltaler den afdøde, da endnu levende Biskop, der naturligviis befandt sig i Tilhørernes Kreds, med en Overflod af Roes og med Udtryk, der paa Prædikestolen nærmest kun kunne bruges om Herren selv. Jeg veed at denne hans Tale i sin Tid vakte Forargelse hos ydmyge Christne, der ellers pleiede at dømme mildt og ingenlunde vare Dr. M. imod, ligesom jeg veed, at hans Erindringstale over den afdøde hos enkelte af hans Tilhørere ligeledes vakte Forargelse.

Overordentlig var den Bevægelse, som Dr. S. Kierkegaards Indsigelse mod denne Misbrug af Prædikestolen vakte. Denne Gang — ved den endelige Explosion af den længe nærede Spænding — var jeg ikke i Brændpunktet for de aandelige Interesser hertillands men langt derfra, hvor jeg fremdeles er; men det var saavidt ligemeget, hvor man var, thi Raabet var saa stærkt, at det drønede overalt i Landet og satte alle Gemytter i Bevægelse. Der skal ogsaa en stærk Røst til for i vore Tider at oprøre Sjælene i Retningen af det religiøse, et Vidnesbyrd mere om, at det er paa høie Tid at Idealerne gjøres gjældende. Fra de forskjelligste Kanter af Landet reiste sig Protester — ja hvorimod? Mod den reiste Indsigelse? Nei det dog egentlig ikke, skjøndt det undertiden blev tydeligt, at man gjerne vilde røre ved den men ikke turde. De allerfleste af disse Indlæg gik ikke ind paa Sagen selv, men omgik den meget mere, og kastede sig udelukkende over den uhyre Krænkelse af Pieteten mod afdøde i det Angreb paa den hedenfarne Biskops Charakteer og Levnet, der fulgte med Indsigelsen, skjøndt

det var kjendeligt nok for enhver, som vilde see, at for det første en Sag forhandledes, for hvilken Pietetshensynet maatte vige, og dernæst, at Angrebet paa den afdøde var det aldeles nødvendige Tillæg til Indsigelsen, og at Skylden derfor egentlig maatte falde ikke paa den protesterende, men paa den, der havde givet Grund og Anledning til Protesten, ved at anlægge en uforsvarlig Maalestok paa den afdøde. Ret beseet hævdes endog Bisskop Mynsters Betydning for Samfundet ved den skete Indsigelse, thi en saadan Storm reiser sig kun ved den fremragende Personligheds Grav, naar en urigtig eller utilbørlig Opfattelse af dens Betydning og Færd kan blive misvisende for Samfundslivet. Man misforstaae mig ikke her, som om jeg just vilde gjøre den udtalte Dom om den afdøde Bisskops Charakteer og Levnet til min. Ingenlunde, dertil har jeg ikke Præmisserne, hvad jeg med mit Slutningsord end yderligere skal indrømme. Ogsaa jeg har seet op til ham med Beundring og dyb Ærbødighed, og skulde jeg forandre denne Følelse, da maatte tvende have absolut Ret imod Bisskop Mynster, istedetfor at nu kun den ene har det, der, efterat have paaviist Misviisningen i det bestaaende, og hvorledes det kunde reddes, tilbød sig for ham paa alle Maader som Hjælperen, uden at han havde Resignation nok til at tage derimod, skjøndt en Yttring i „Meddelelserne" kunde lade formode, at han idet mindste anede, om end ikke gjennemskuede, hvad der kunde forestaae.

Det vigtigste og betydeligste Indlæg imod den reiste Indsigelse var unægtelig det, der kom fra Pastor Paludan-Müller i Aalborg, det var tillige, trods Fjernheden fra Hovedstaden, et af de allertidligste. Her var

i en vis Henseende rigtigt sagt hvad der kunde siges til Forsvar for Dr. Martensen, hvis Sagen væsentlig havde dreiet sig alene om den rigtige eller urigtige Brug af et Ord eller en Benævnelse, og ikke tillige havde grebet uendelig dybt ind i Tidsaandens hele Forhold til Sandheden, og Samfundets hele Stilling til Christendommen. Seet fra et almindeligt Standpunkt kan man endogsaa sige at dette Indlæg var et Forsvar for Dr. Martensen, eller vilde have været det, hvis ikke denne i sin Tale havde urgeret Benævnelsen „Sandhedsvidne" til Begrebets høieste, hvilket gjorde, at Dr. M. ikke engang fra det almindelige Standpunkt kunde forsvares. Jeg antager, at ogsaa af den Grund tog Dr. S. Kierkegaard et specielt Hensyn til dette Indlæg og vilde have gjort det, selv om det ikke havde indeholdt en Opfordring, der nødvendig maatte afvises. Thi det var slet ikke derpaa det kom an, at vise hvor stor eller hvor ringe den mynsterske Prædikens Tilnærmelse til det Nye Testamentes Christendom er. Mynsters Prædiken har — selv uden at man behøver at tage Hensyn til at den blev baaren af en Personlighed, der i sin Tid havde mægtigen vendt Front mod en feilagtig og fræk Stræben — sin Gyldighed, saasnart det fornødne Correktiv staaer den ved Siden, ja den har det i dette Øieblik, saasnart blot dette holdes i Bevidstheden. Men skal Sagen vendes derhen, at den mynsterske Prædiken selv — ogsaa kun seet relativt — er det fuldkomne Udtryk for det Ny Testamentes Christendom, saa at det bestaaende under dens Ly kan udbrede sig i feed og feig Magelighed som i Glæde over Seier uden Sværdslag, da er det paa Tide, at der tales uden Omsvøb, og at Idealernes Røst høres, thi

hvor skal ellers Holdepunktet findes og Modstand komme fra, naar Fjenden engang melder sig for Alvor. Hvad det derfor kom an paa var, saa stærkt som muligt at gjøre gjældende, at naar den mynsterske Prædiken skal tages for andet eller mere end en yderlig Formildelse af Christendommen, tilladelig og gyldig under givne Vilkaar og Betingelser, saa er den forkastelig og fordærvelig, naar det bestaaendes Fred, under Tidsalderens Opfattelse og Tilegnelse af Christendommen, skal tages som andet eller mere end en Hvile under Guds Langmodigheds Førelse med en gjennem flere Generationers Overmod og Letsindighed i Forhold til det Evige forkjælet og hovmodig Slægt, saa er ogsaa, i det bestaaendes Bestaaen, den Hellig-Aand gaaet paa Forliig med Verdens Aand, Christendommen bleven Eensartethed med Verden, det vil sige: Christendommen er afskaffet.

Men at bringe Christendommen til Eensartethed med Verden, til Forlig med Verdensmagten har været Tidsalderens fornemste Stræben; vi kunne gjerne sige, at Verdenskræfterne have været satte i Bevægelse for dette Øiemed i det hele sidste Aarhundrede, og Præster og fremfor alt Docenter have redeligt arbeidet den bag disse Bevægelser lønligt virkende Magt i Hænderne, fornemmelig ved apologetiske Bestræbelser, hvortil der bliver henthydet ofte nok i Pseudonymerne, stærkest maaskee i Slutningen af „Sygdommen til Døden af Anti-climacus“. Først var Rationalismen den Judas, der forraadte Sandheden til Verdsligheden — skjøndt det maa siges, som det ogsaa skaansomt er sagt i hiint Skrift, at Forræderiet var Dumhedens ikke Ondskabens — og efterat Rationalismen havde udtjent, blev Speculationen skudt frem som endnu mere dygtig og udlært

for dette Øiemeds Opnaaelse. Man har ofte nok jublet over at Speculationen har gjort det af med Rationalismen, og det har den ogsaa, men dermed er kun lidet vundet, snarere mere tabt; det er omtrent, som om man i et Samfund vilde glæde sig ved at være bleven fri for en ærlig mæsket Benediktinermunk og at have faaet en Jesuit istedet. Men Speculationen og Rationalismen ere begge en og samme Aands Børn, begge Kræfter i Verdensaandens Tjeneste, udsendte for at gjøre Christendommen commensurabel med den menneskelige Fornuft, thi er først dette vundet, saa er alt vundet, saa er Myndigheden forbi, og vi kunne efter Behag tage af Christendommen lidt eller meget, slaae af og ovenikjøbet trodse som det behager den verdslige Magelighed, Svaghed og Hovmod.

Dette kan ikke noksom fastholdes, naar man vil fælde en sund Dom om Tidens Phænomener, og saaledes ogsaa om det Phænomen, med hvilket vi her have at gjøre, at Speculationen — som i en vis Forstand Videnskabens Høidepunkt, og derfor ogsaa oftere af dens Heroer kaldet Videnskaben selv — er en Kraft, hvoraf Verdensaanden har betjent sig for at gjøre Christendommen eensartet med Verden, og saaledes at opstille et Correctiv imod den, det vil da sige at afskaffe den. Det er lykkedes godt nok, denne Vederstyggelighed har vundet Herredømme og Raaderum nok. S. Kierkegaard har hertillands — og dermed da altsaa, som det er skeet med aandelige Vaaben, ogsaa paa det aandelige Gebeet overhovedet — sat en ubetvingelig Magt imod den, hentet ud af Christendommens eget Væsen, det han ved Tankens Magt fremhævede, idet han spredte Taagerne og Illusionerne og saaledes gjorde

den religiøse Bevidsthed fri fra det utugtige Favntag, hvori den var geraadet. Det er paa Tide, at dette bliver anerkjendt. Var det skeet i en fremmed Literatur, vilde det maaskee før være blevet anerkjendt af en vis Deel af vore Videnskabsmænd, anerkjendt og modtaget før Timen kom, da det maatte lyde paa anden Maade igjennem Samfundet end ved Skrifter, da et Faktum maatte tages og veies og vurderes for at tvinge Samtiden til at blive opmærksom paa Forargelsen og faae Øie for, hvor Fjenden sidder.

Dette Faktum blev Dr. Martensens Erindringstale over den afdøde Bisskop, hans Udtalelser i samme, de velkjendte Udtryk og Benævnelser. Herimod maa der nu siges: er Christendommen Ueensartethed*) med Verden, er dette dens Væsen, saasandt Christus er Modsigelsens Tegn, er Christendommen Liv og ikke

*) Naturligviis ville adskillige paagjældende, og saaledes ogsaa Dr. Martensen, naar dette bliver dem foreholdt, dristigt spørge; ja, hvo skulde vove at paastaae andet? Saa er Svaret aldeles bestemt det: de vove det, der ville forsone Tro og Viden. Det nytter saaledes ogsaa kun lidt at man vedkjender sig, at Christendommen er Liv og ikke Lære, naar man altid taler som om den var Lære og ikke Liv. Men denne Fremgangsmaade, som ogsaa har været anvendt mod S. Kierkegaard, at tage de foreholdte Sætninger som sine egne og haandhæve sig dem som gamle, vedkjendte, medens man har viist og idelig viser, at man hverken kjender deres Kraft eller deres Betydning — denne Fremfærd faaer vel ogsaa engang Ende. Det nytter kun lidt at hænge Skildt ud, naar intet findes i Huset af det, som Skildtet antyder. Kun er det at bemærke, at man ved denne Fremgangsmaade slipper let til at kunne sige: „det Nye er ikke sandt og det Sande ikke nyt“. Cfr. „Dogmatiske Oplysninger“ af Dr. H. Martensen S. 13.

Lære, saa kan der kun være Tale om „Sandhedsvidne" i christelig Forstand, om et „ret Sandhedsvidne", om „et Led af den hellige Kjæde" der, hvor et Menneskes Liv virkelig udtrykker denne Ueensartethed med Verden. At sige andet er en Miskjendelse af Christendommens Væsen og en Miskjendelse af den i Flugt med hele Tidsalderens Aand, Tone og Stræben, der netop er at gjøre Christendommen eensartet med Verden. En Christendomsforkyndelse, i hvilken det ikke bestandigt fremhæves, at Christendommen er Ueensartethed med Verden, er eo ipso ikke det Ny Testamentes Christendom, er en Forkyndelse af Christendommen som Lære altsaa ikke som Liv — Prædiken kan der altsaa ikke være Tale om. Det behøver naturligviis ikke i enhver enkelt Prædiken at være det bestemt Udhævede, men det maa dog lyde med og give Prædikenen sin Tone, og først naar dette skeer, tør det tilegnes hvad Christendommen gjemmer og frembyder af Skaansel og Mildhed. Men fra Prædikestolen at forkynde om en Mand — ja, det være langt, saa langt som muligt fra mig at dømme ham; naar man ikke anlægger netop den allerstrængeste Maalestok paa ham, kan man vistnok ikke sige at han tjente to Herrer, og Gud bevare mig derfor fra at sige det, der ikke selv kan taale den strænge Maalestok — men hvis Liv dog viiste sig at være i Flugt med og i god Overensstemmelse med denne Verden og dens Herlighed, dens Ære, dens Magt, at sige om ham, at han var „et ret Sandhedsvidne" medens Forbilledet, Guds Søn, staaer for os som Modsigelsens Tegn i Verden, i Armod og Ringhed, og hans Røst fremdeles lyder, at Evangelium skal prædikes for Fattige, det er — ja hvad er det? det er jo betegnet

som jeg nødigt vil gjentage det. Men det er ogsaa at lægge en hundredfold skærpet Forargelse for den Fattiges og Lidendes Fod, det er at vedkjende sig det Correktiv, som Tidsaanden har opstillet mod Christendommen, og det er fremdeles at prostituere Landets hele Geistlighed, en Prostitution, hvorimod jeg som Geistlig paa det bestemteste maa værge mig. Altsaa skulde derefter den Geistliges hele Stilling og Forhold kunne betegne den egentlige christelige Høide, og en Maalestok kunne anlægges paa ham, der stillede ham under Forbilledets egen Belysning, og berøvede ham Trøsten af at kunne fatte sig i Ydmyghed som den, der under Ly af Naaden stræbte i Svaghed tilligemed dem, han havde kunnet vinde ved Ordet. See, det er netop denne Belysning og denne Maalestok, hvorunder den ildesindede og forargede Deel af Samfundet altid har stillet Præsterne, naar den vilde gjøre dem til Gjenstand for Spot og Bagtalelse, og har saaledes ogsaa havt let ved at dømme dem. Nu skulde vi altsaa selv gaae ind derunder ved at anmasse os det høieste, istedetfor i Ydmyghed at holde os paa det Standpunkt, der er os anviist, og som vi kunne indtage med al Tilbørlighed, naar vi kun vide, hvor vi ere.

Men Tidsaandens Correktiv vedkjendte Dr. Martensen sig da ogsaa saa temmelig i det Svar, han gav S. Kierkegaard i Berlingske Tidende Nr. 302 1854, dette mærkelige Aktstykke i Sagen, beklaget baade af Venner og Modstandere. At han intet Væsentligt vilde kunne fremføre mod S. Kierkegaard ved noget Angreb fra dennes Side, efterat han bestandigt havde undgaaet og omgaaet ham, hvor Sagen endnu havde ladet sig udfægte eller dog idetmindste drøfte paa det

literære Gebeet, det maatte være klart for ikke aldeles forblindede, men at han mod hiin Indsigelse vilde gjøre sin vildledende Inddeling af Kirkens ordentlige og overordentlige Tider gjældende, viste dog, at han var længere borte fra enhver Forstaaelse end man skulde have tænkt, ligesom hans Henthydninger til uædle Motiver hos S. Kierkegaard paany aabenbarede, hvorlangt han fremdeles er fra at have noget sundt Begreb om dennes Stræben og dens Betydning samt sit eget Forhold til den, et Forhold der engang i Tiden vil tjene til fremhævende Baggrund for hiin Stræben paa samme Maade, som Vildfarelse og Misviisning saa ofte i denne Verden maa tjene til Folie for Sandheden.

Der blev imidlertid endnu tilbudt Dr. Martensen en Haandsrækning af den samme, der tidligere havde angrebet ham i Anledning af Dogmatiken, nemlig af Prof. R. Nielsen, ved en Artikel i „Fædrelandet" for 1855 Nr. 8; en Bro blev kastet over til ham, for at han kunde komme over de dybe Vande til Forstaaelsen. Prof. Nielsen, Dr. Martensens gamle Bundsforvandt paa Speculationens Gebeet, hans senere Modstander ud fra det Kierkegaardske Standpunkt, rakte ham her Haanden igjen til Fred, Forsoning og Hjælp med en i Erindring om hans Forhold til S. Kierkegaard fast altfor stor Beredvillighed og Ædelmodighed, idet han i faa og betegnende Træk gjorde ham opmærksom paa Sagens egentlige Betydning, men Tilbudet blev aldeles ikke, ikke i mindste Maade paaagtet, skjøndt det blev gjentaget, og saaledes synes der ikke at være anden Slutning tilbage, end at ethvert Haab om at bringe Dr. Martensen til Forstaaelse maa ansees for forfængeligt.

Naar jeg nu i disse Blade har stræbt at paapege Sagens Gang fra dens første Begyndelse, fra S. Kierkegaards første Optræden, og søgt at lede Opmærksomheden hen paa dens sande Betydning ved at fremhæve paany de i udvortes Henseende meest fremtrædende Momenter i dens Udvikling, da er det altsaa ikke skeet i den Tanke, at jeg skulde kunne bevæge Dr. Martensen til endelig engang at bryde Tausheden og give sin Forklaring; det vilde være en daarlig Drøm, om dette havde været min Mening. Men det behøves heller ikke mere, at Dr. Martensen taler, det vilde nu nødvendigviis blive temmelig betydningsløst, efterat han paa alle Standpunkter, for alle Instantser har skudt Sagen fra sig, og stillet i Spidsen for Videnskab, Kirke og Geistlighed har givet alle til Priis, samt endelig ved sin Taushed, naarsomhelst det gjaldt, frasskrevet sig Sæde og Stemme i enhver yderligere Forhandling. Nei, jeg har kun i muligste Korthed givet dette Tilbageblik, for at kunne begrunde den Protest, jeg alt har nedlagt, for at give et Standpunkt for en ret Opfattelse af S. Kierkegaards Optræden, idet jeg viste, hvorledes den Tanke, der maa have ledet ham til at nedlægge sin Indsigelse, ikke kan være født paa een Gang eller af underordnede Motiver, men at den har været velbegrundet, og at Indsigelsen nødvendigen fremgaaer af den Bestræbelse, som han har viet sit Liv. Dette kunde ikke skee, saalidt som hans Optræden kan bedømmes retfærdigt, uden at vise, hvorledes Knuden mere og mere blev strammet, og hvo det var, der strammede den, saa at den ikke kunde løses mere, men maatte overhugges. Det Slag, der overhuggede den, blev ført med ubarmhjertig Haand — ja, saaledes seer det ud;

Hensyn blev der ikke taget, det er vist; Spørgsmaalet er, om der kunde tages Hensyn, og er dette givet, at det ikke kunde tages, bliver Spørgsmaalet atter, hvis da Skylden er, at det ikke kunde tages. Men seet med tilbørlig Resignation, bedømt ud af de givne Betingelser og fra det Standpunkt, som den sidste Tids aandelige Bevægelser inden vort Lands Grændser maae give den, der har stræbt at forstaae dem og vurdere dem, er S. Kierkegaards Indsigelse mod de i Dr. Martensens Erindringstale brugte Udtryk om den afdøde Biskop, hans hele Optræden i denne Anledning, den er hvad den og alt er kaldt — en god Gjerning, ja den er en Kjerlighedens Gjerning, og fik ogsaa øieblikkeligt Vidnesbyrd som saadan i den Løn, der strax tilfalder enhver reen og opoffrende Gjerning i Sandhedens, den evige Sandheds Tjeneste her i denne Verden.

Saaledes seer jeg det nu, saaledes forstaaer jeg det. Jeg tør ikke rose mig af, at jeg strax forstod det saaledes, at dette saaledes var øieblikkelig klart for mig; nei, ellers skulde jeg have talt før*). Men Et har jeg vidst fra første Begyndelse af, det nemlig, at det var en Gjerning, der ikke var at bedømme efter den for menneskelige Handlinger almindelige Maalestok, hvilken da strax blev lagt paa den, som jeg og vidste, at

*) Dog har jeg fra først af havt den Bestemmelse at udtale mig om denne Sag. Jeg har havt udvortes og indvortes Forhindringer nok, ogsaa den, at jeg netop havde et Skrift under Arbeide, ved hvis Udgivelse jeg troede at kunne gjøre det.

den Personlighed, fra hvem Røsten udgik, som foer skingrende gjennem Samfundet, kan veie Livets Phænomener og haandtere dets aandelige Kræfter som ingen anden i vor Tid. Det er en Handling, der kun kan vurderes af den, der har lært at indsee Videnskabens, den moderne Videnskabs Træδskhed, idet den hænger Skildtet ud, at Christendommen er Liv og ikke Lære, medens der i det indre af dens Pallads arbeides i en ganske anden Retning, arbeides under Verdensaandens Varetægt paa at afmatte dette om Christendommen som Liv, medens den søger at indsmugle den i Samfundet sammenkneben til Lære i den „sammenhængende Erkjendelses" Snørliv. Og Samfundet lytter begjærligt til denne Tale, der smigrer dets Sandselighed og nærer den menneskelige Hovmod; hvorledes skulde det ikke modtage Tidsaandens Correktiv mod Christendommen, naar det med dette kan faae Skin af at besidde Christendommen selv, og saaledes stemple det som urimelig Overdrivelse, hvergang Idealitetens Røster høres og den høieste, den egentlige Fordring gjøres gjældende. Men Christendommen har Ord, for hvilke alle Timelighedens Phænomener blegne og henveires som Støv; kunne vi ikke tilegne os disse Ord og opgive Timeligheden, medens vi dog haabe alligevel at vinde det evige, vi skulle dog ikke frækt fraternisere dem, der lode Ordets fulde Magt falde over deres Liv i Timeligheden, disse „hvilke Verden ikke var værd", men vi skulle bøie os for dem og til enhver Tid erindre det, at os er givet det lette, at vi have det høieste for godt Kjøb, om vi have det, og at vi, naarsomhelst vi glemme den strengere Fordring, sætte os udenfor Naaden og dermed udenfor Chrstendommen.

Naar en Geistlig erklærer sig over denne Sag saaledes som her skeet er, saa vil man maaskee vente en yderligere Erklæring om, hvorledes han da selv finder sig stillet til det bestaaende. Forsaavidt som dette, hvad mig angaaer, ikke fremlyser af hvad jeg her har udtalt, saa maa jeg hertil føie den Bemærkning, at hvorledes man skal finde sig stillet i et bestaaende efter et Angreb paa det, hvis Retmæssighed man under givne Betingelser maa anerkjende, det vil afhænge af, hvorledes man forud har forholdt sig til det Correktiv, som i Angrebet brød frem, og i denne Henseende har jeg en ganske god Samvittighed, om jeg end netop derfor kan have lidt under Angrebet mere end mange andre. Som Følge deraf fører jeg heller ikke Vaaben mod det bestaaende, hvori jeg selv staaer. Jeg er bleven Præst ganske paa almindelig Viis; hvad indre Kamp det kan have kostet mig at være bleven det, turde maaskee foreløbigt blive min egen Sag. Om Syndsfølelsen har givet mig Livets Alvor, saa blev unægtelig denne Alvor dobbelt tung, da jeg fandt mig som den, der ved Herrens Ord skulde lede andre til samme Følelse, men dette har jeg stræbt at gjøre, idet jeg holdt Dommen og Fordringen ikke mindre over mig selv end over dem, i hvis Kreds eller for hvem jeg talte, og har jeg følt mig ydmyg under Naaden, og henflyet til den ogsaa „i Forhold til Benyttelsen af Naaden“, saa har jeg gjort det, ikke mindre men mere, efterat den Naade vederfores mig, at have den Gjerning i Livet at lede andre til det samme; ogsaa dette har jeg stræbt at gjøre og haaber at skulle stræbe end inderligere. Et, veed jeg, at jeg fremfor alt har søgt at

vogte mig for, det nemlig, at kaste Christendommens Trøst hen til dem, der i den naturlige menneskelige Stolthed ikke ville bøie sig for dens strenge Ord, og i Overensstemmelse hermed har jeg ogsaa vogtet mig for at tage det bestaaende forfængeligt, og under Ly af dette at tage Christendommen forfængeligt. At jeg har faaet Anledning til at blive opmærksom paa Sandsebedragene, er jo atter en Naade og skærper jo mit Ansvar. Saaledes finder jeg mig stillet og saaledes vil jeg staae, saalænge det forundes mig, takkende Gud for den mig beskikkede Deel, under Fred og udvortes Ligevægt med Livet at turde lade hans Ord lyde blandt Menneskene, med den Bøn bestandigt i Hjertet, at om det tungere skulde forelægges mig, jeg da maa have Kraft til ikke at svigte. Men om jeg end tør vide, at jeg saaledes har talt Sandheden og ud af Sandheden, som den, der stræber under den, saa veed jeg ogsaa, at for at fatte mig som „Sandhedsvidne", maatte mit Liv være ganske anderledes anlagt, og mit Forhold til Verden ganske anderledes skarpt udpræget, udvortes fattet, under Modsætningens Lov, som jeg da ogsaa veed, at jeg ligesom enhver Christen har at holde min Sjæl levende i Tanken om Muligheden af, at ogsaa dette kunde fordres. Men naar en Christen mener at turde oppebie en saadan Fordring, ja troe sig undtagen fra den som en Fordring, der kun undtagelsesviis gjøres gjældende, saa er det vist nok, at han kun tør det i Bevidstheden om, i Bekjendelsen af, at han vandrer under Guds Langmodighed, som den, hvem det Lettere er forundt, under hans Barmhjertighed, hvis Kraft vil være i den Svage, der er oprigtig.

Men ligeoverfor Christendommen har ethvert i Timeligheden bestaaende kun relativ Gyldighed, og det i det bestaaende, der nærmest skal udtrykke det christelige, har ikke engang relativ Gyldighed, saasnart Idealitetens Fordringer skydes tilside for Tidsaandens Correctiv, eller glemmes.

Haderslev, den 14de October 1855.

Efterskrift.

Foreliggende Skrift, som altsaa hermed udgaaer, var allerede under Pressen, da Dr. S. Kierkegaards Død indtraf; der var maaskee alt trykt henimod halvandet Ark deraf. Allerede ved Efterretningen om hans tiltagende Sygdom blev jeg noget vaklende i min Beslutning at udgive det, og da jeg erfarede hans Død, bestemte jeg mig til at tage det tilbage.

Hvorfor jeg dengang tog det tilbage, og hvorfor jeg nu udgiver det, ere to Spørgsmaale, som jeg i denne Efterskrift ønskede at besvare med et Par Ord. Med Hensyn til det første har jeg alt givet en Antydning i Fortalen til den Afhandling, jeg i dette Aar har udgivet, jeg ansaae nemlig Situationen, om end ikke Sagen selv, for forandret, og det har den mellemliggende Tid ogsaa lært mig at den var, som det da er i sig selv naturligt, at den maatte være det. Naar man efter lang indre Kamp staaer færdig til at træde op som Deeltager i en Strid, der føres, kunde man sige, paa Liv og Død, saavidt sligt kan siges om en Strid paa det aandelige Gebeet, hvor man vel rettere brugte Betegnelsen: for Tid og Evighed, — da føler man sig sælsomt stillet ved at er-

fare, at Stridens Ophavsmand og Hovedmand er gaaet bort just i det Øieblik, man vilde melde sig til Kampen. Det gjør i denne Henseende ikke meget til Sagen, om man under Striden selv vilde være stillet for eller imod, i begge Tilfælde maa man gjøre nye Beregninger, og de Muligheder, der foreligge, ere tildeels blevne andre. Om jeg nu ved dette Indlæg vilde være bleven stillet med eller imod Dr. S. Kierkegaard, veed jeg ikke og skal heller ikke faae det at vide mere i denne Verden, men Mulighed var der for begge Tilfælde, for det sidste navnlig paa Grund af, at jeg havde holdt mig inden en vis Grændse i min Tilslutning til ham, en Grændse, jeg heller ikke kan overskride, om jeg end ret forstaaet kan see hans Berettigelse til at gaae saavidt, som han gik. Men allerede denne Uvished maatte gjøre mig utilbøielig til paa hiint Tidspunkt at give mit Indlæg eller indlade mig i Kampen, thi for dengang at føre den med nogen Frugt, maatte jeg have vidst, i hvilket Forhold han selv vilde stille sig til mig, eller om han overhovedet vilde have stillet sig i noget Forhold til mig. Derved vilde det Standpunkt være blevet mig givet, fra hvilket jeg havde havt at udtale mig, og om hvilket jeg havde havt at værne, nu derimod vilde det være blevet mig ligesom paatvunget at stille mig paa selve det Standpunkt, hvorpaa han stod, og optage Kampen, som han havde forladt den, hvilket jeg ikke følte mig voxen, saalidt som jeg kan staae og staae som Hovedmand paa den Arena, han havde afcirklet.

S. Kierkegaard er nu død; de, der have havt Leilighed til at betragte dette Phænomen nærved, ville let vide, at hans hele Liv fra Begyndelsen af var

lagt an paa Muligheden af, engang at gaae bort som en Anstødssteen og en Forargelsens Klippe, over hvilken mange skulde falde, men af disse er der vel kun saare faa, der have nogen Tro til, at Tanken derom dog beredte ham stor Smerte, og at han gjerne havde gaaet langt lemfældigere tilværks, naar han havde troet at turde tillade sig det. Ihvorvel jeg i hans hensynsløse Polemik mener at kunne kjende en Bestræbelse for, eller dog en Længsel efter at kunne værge sig mod sit Livs Consequentser, endog lige til det sidste, og kun i Flugt med denne Overbeviisning kan forstaae og forklare hans tidlige Død, som ingen havde større Grund til at sørge over end de, han meest skaanselløst angreb, saa tilstaaer jeg dog, at hans Færd i ikke faa Stykker naaede en Grad af Hensynsløshed og antog en saadan Charakteer, at det mange Gange bliver mig svært nok at holde fast paa min ovenantydede Anskuelse af hans eget Forhold til sin Gjerning. Imidlertid er det let at paavise, at han fra Begyndelsen af — jeg mener fra hans sidste Phases Begyndelse — hverken ønskede at staae ene eller tænkte sig at skulle det. Der er endog i hans senest udgivne Stykker Glimt af en uendelig Længsel efter at høre en Røst, der tog Sagen fra et andet Standpunkt end de, der hidtil havde ladet sig høre imod ham, havde taget den; man kunde gjerne sige at der hørtes igjennem den Storm, han vakte, Smertesraab fra ham selv som i Nød. Vistnok skulle de, der have taget hans hele seneste Virksomhed forfængeligt, taget den til Indtægt for Had og Avind og allehaande nederdrægtige Lidenskaber, disse skulle, siger jeg, vistnok ingenlunde være tilbøielige til at indrømme dette, eller

lade sig overbevise i denne Henseende. Med dem har jeg saa heller ikke videre at gjøre, omendskjøndt — det kunde vel være, at jeg i en vis Henseende kunde faae nok at gjøre med dem.

Naar S. Kierkegaard erklærede Christendommen for at være Ildspaasættelse, og nærmest søgte sin christelige Gjerning i at gjøre den gjældende som saadan, saa kan ingen bestride hans Ret dertil, thi han har Herrens klare Ord for sig og kan citere dem af det samme Evangelium, han maaskee med meest Forkjærlighed har benyttet, som det ogsaa vel er det af de fire, der er rigest paa stærke Ord af Christus, Ord, i hvilke den christelige Fordring er tvungen op til det høieste (Lc. 12, 49)*). Spørgsmaalet kunde blive, om hans Ret i anden Henseende, om det, da Christendommen dog unægteligt har andre Erklæringer om sig selv end at den er Ildspaasættelse, nu just var paa Tide at hævde den som saadan og give den som saadan Røst og Mæle. Men herover kan ingen holde Regnskab med ham uden den ene Dommer, for hvilken han nu staaer, som det da i en vis Forstand heller ikke er noget, hvorover et Menneske kan kræves til Regnskab af andre, efterdi deri er noget, som tilhører den profetiske Virksomhed, for hvilken Mennesket ene er ansvarlig for Gud. Men vilde man trække

*) Cfr. ogsaa Lc. 14, 26 og ff., et Sted S. K. har omhandlet i „Frygt og Bæven af Joh. de Silentio." Sammenligner man dermed Parallelstedet Mtth. 10, 34. ff., da lyde Ordene unægtelig meget mildere og give idetmindste nogen Støtte for den Fortolkning af Lc. 14, 26, som S. K. saa ubetinget forkastede.

de Linier, efter hvilke Berettigelsen til en slig Færd ogsaa menneskelig seet kunde findes, saa kunde vel nok ogsaa de Retninger antydes, i hvilke de skulde drages, som jeg alt har givet slige Antydninger i det her foreliggende Skrift. Thi naar Samfundet i sin Stræben efter det høieste — forsaavidt en saadan Stræben kan statueres som forhaandenværende — er paa Veie til at slaae sig til Ro paa et Stadium, der, saasnart Afstanden fra Idealet glemmes, kun kan vise sig som givet og taget under en fuldkommen Misviisning, da er det paa Tide at advare og paaminde, saaledes som S. K. i en lang Række af Aar har gjort det, og naar saa dette slet ikke paaagtes, men det endelig endogsaa kommer saavidt, at Førerne til dette Stadium erklæres for at have naaet og fremstillet ligesom selve Idealet — hvad skeet er af Dr. H. Martensen tidligere i hans Tiltrædelsesprædiken, og senest i hans Erindringstale — saa er det paa Tide at gjøre Anskrig saaledes som S. K. har gjort det; Tiden er da kommen, om man saa vil, til at sætte Ild paa, for at Sjælene under Branden, under den umiddelbare Fare, kunne vaagne, see sig om og fatte sig paa det Standpunkt, hvor de i Sandhed befinde sig.

Det kan nu kun lidt hjælpe at nægte, at S. K. virkelig har afstedkommet Ildspaasættelse, og at det brænder, om end ikke længer over vore Hoveder, saa dog i Grunden under vore Fødder; det kan heller ikke hjælpe at nægte, at de, hvilke det allermeest vedkom, forbleve saagodtsom ørkesløse ved dette Skuespil. Det er utroligt men dog sandt, at hele Geistligheden viste sig forunderlig lammet og ligegyldig —

eller skulde jeg heller sige fornem — ligeoverfor denne Færd mod de Institutioner, om hvilke den er sat til at vogte og værne. Men hvorledes skulde man kunne lægge den hele Geistlighed til Last, hvad der meget mere kun bliver et Ansvar for enkelte af dens Lemmer, navnlig for dem, der nærmest, ifølge det forbigangne og efter deres Stilling, maatte ansees for dens Ordførere*). I denne Henseende er det mærkværdigt, at saadanne, som tidligere ellers ikke have skyet at tale det store Ord, forholdt sig allermeest tause. Havde de maaskee i den mellemliggende Tid faaet andre Interesser? Forresten maa det siges, at Ansvaret voxer for Geistligheden alt som den er nærmere ved Hovedstaden, det aandelige Brændpunkt og saaledes ogsaa dette Angrebs Udgangspunkt, og saa bliver det igjen her mærkværdigt, at de Stemmer, der lode sig høre, netop hovedsagelig hævede sig allerlængst ude i Pèripherien. Ja i selve Stridens sydende Centrum hørtes saagodtsom ikke en eneste Røst med Undtagelse af en ganske forbigaaende Erklæring fra Stiftsprovst Tryde, en Erklæring, som dog egentlig mere var rettet mod Professor R. Nielsens Mæglingsforsøg, og saaledes ialfald ikke skulde kunne bidrage til nogen Forstaaelse. At Dr. H. Martensen selv optraadte, kan, som forhen viist, da ikke regnes for noget, saa meget mindre som han kun optraadte for strax at træde af. Det var et magtesløst Forsøg paa at skuppe den Modstander tilside, der stillede sig iveien for ham, et Forsøg, hvori den Angest forraader sig, der bemægtiger sig den, som

*) Dette har ogsaa Dr. S. K. idetmindste for en Deel indrømmet i sine Artikler i „Fædrelandet", ogsaa i en af de sidste af disse; cfr. „Fædrelandet" for 1855 Nr. 120.

i Nattens Mørke seer det Gjenfærd træde udvortes op, som Frygten allerede længst har givet Skikkelse i hans Indre, en zittrende trodsig Benægten af Phænomenets Gyldighed. I denne Henseende maa det siges, at de Befuldmægtigede i Aandens Verden af dens udvortes bestaltede Talsmænd altid, eller dog sædvanligt, ere blevne erklærede for de allermeest uberettigede Personer.

Vilde nogen, ligeoverfor denne Udtalelse, bebreide mig selv Taushed og urgere det Ansvar, hvilket ogsaa jeg, som Medlem af den Geistlighed, der nærmest maatte see sig angreben af S. K., maa have, saa har jeg ingenlunde isinde at skyde det fra mig; tvertimod er jeg rede til at erkjende, at mit Ansvar i en vis Henseende endogsaa kan være større end mange andres, om det end igjen paa den anden Side ikke mangler Undskyldninger, der igjen gjør det ringere end manges og lettere at bære. Jeg skal imidlertid ligefrem tilstaae, at det vilde være blevet mig saare tungt at bære, hvis jeg ikke havde havt den Trøst at have fattet mig og taget min Beslutning, før Dr. S. Kierkegaards Sygdom og Død indtraf, og at ene denne standsede mig, efterat jeg havde overvundet og tilsidesat alle de andre Grunde og Betænkeligheder, der kunde holde mig tilbage. Det være sagt til mit saavelsom til fleres Forsvar, at havde man een Gang ladet den første Leilighed, det første rette Tidspunkt gaae forbi — og det var her som overalt, hvor der slaaes paa de Strænge, som kun tone om Livets Afgjørelser, saare vanskeligt at passe og ramme det rette Tidspunkt, den rette første Leilighed — havde man altsaa ladet denne gaae forbi maaskee forbi man ikke anede, at særegen Opmærksomhed her var nødvendig, saa var det bittert svært

overhovedet at kunne tage Deel eller gribe ind, svært endnu mere, jo mindre Journalerne vare synderlig tilbøielige til at modtage noget Indlæg, og jo mindre man selv var tilbøielig til at henvende sig til dem, saa at altsaa Vanskeligheden endnu blev forøget derved, at man langt fra Stridens Centrum skulde i dette selv skaffe sine Indlæg i Sagen beforbrede i Trykken og udgive, medens maaskee, inden dette kunde fuldbyrdes, en ny Broschure, et nyt Nummer af „Øieblikket" kunde væsentlig forandre det Standpunkt, man maatte tage, eller dog give Sagen en saadan Vending, at hvad man havde at sige vilde blive tildeels ørkesløst, naar man ikke strax kunde tage Hensyn ogsaa dertil — en Vanskelighed, under hvilken jeg tilstrækkelig har følt mig nedtrykt.

S. Kierkegaard er nu død, Sommer og Vinter have alt vexlet over hans Grav. Mange mene at den Storm, han vakte, dermed ogsaa er forbi, væsentligt idetmindste forbi, saa at altsaa ogsaa Branden, han afstedkom, er slukt, og at de Glimt, man undertiden seer, ikke have mere at betyde end i det høieste de Smaafunker, der kunne fremkomme, naar man rører om i Brandtomten af et nedbrændt Huus, Efterladenskabet fra en Ildebrand, som af Ophavsmanden til den var beregnet for en heel By. Hvis saa var, saa havde altsaa S. Ks. Pukken paa sin Magt været idel Praleri. Jeg antager nu heller ikke at det er saaledes, men troer snarere, at den egentlige Brand først forestaaer, eller at der forestaaer en Brand, som hvis Ophavsmand S. K. vil blive anerkjendt. Nogle mene, at man vel kan spore de gode Følger af hans Virksomhed, den de alligevel i dens Heelhed fordømme, idet de sige,

at den har tjent til at vække mange og skærpe Eftertanken hos mange, og saa skulde dermed hvad han virkede til det gode ogsaa være angivet. Disse tage nu vistnok storligen feil. At vække og skærpe Eftertanken og gjøre opmærksom, det var det netop hvad S. K. i en lang Række af Aar har villet, ogsaa gjort, men hans Virksomhed blev i saa Henseende betydeligt svækket og standset, fordi de, hvem det nærmest maatte paaligge at modtage hvad han bragte, ansaae det for klogest at ignorere ham. Og da det endelig blev ham klart, at hans Samtids aandelige Førere ikke vilde modtage hvad han bragte — en Modtagelse, som, ret forstaaet, ogsaa kunde være skeet ved at polemisere derimod eller bestride det — saa først gjennembrød han alle Skranker. Det var dette, som Dr. H. Martensen fortolkede som en Anstrængelse for ikke at blive glemt. Uheldigt for Dr. H. Martensen, hvis han virkelig ikke forstod det bedre, thi han kunde og burde vísselig have forstaaet det! Men dobbelt uheldigt, ja forfærdeligt, hvis han forstod det bedre og dog fortolkede det saa, thi da var det kun en svigefuld Fægtervending for at nedslaae sin Modstander! Om Dr. H. Martensen virkelig skulde have en god Bevidsthed ligeoverfor Dr. S. Kierkegaard? Jeg veed det ikke, er heller ikke sat til at dømme Samvittighederne, haaber i den Henseende meget mere det bedste for Dr. H. Martensen. Men en Klage imod ham skal jeg dog endnu her i Efterskriften yderligere hæve, en Klage, han sagtens kan ignorere, men kun for at faae den saameget mere skærpet igjen paa sit Sted.

Men skulde det være det væsentlige Resultat, det eneste af Dr. S. Ks. seneste Optræden, at han havde vakt mange og skærpet manges Eftertanke, saa at dette

snarere er at betragte som en Undskyldning for hans Færd, noget han knapt selv havde tænkt sig, men som kun Styrelsen, der udleder godt ogsaa af det onde, havde ligesom hidført af hans Bestræbelse, saa havde Dr. S. K. aldeles Uret, og hans hele Bestræbelse fra først til sidst er fordømmelig. Det kan med fuld Føie indvendes derimod, at om ogsaa mange ere vakte, saa ere endnu flere blevne forvirrede, og mange troende men svage Gemytter rystede dybt i deres Forhold til det evige, gjorte vaklende paa den Vei, de vandrede i Fred til Gud. Hvo er Skyld heri? Mon Dr. S. K.? Ja ganske vist, hvis ellers ovenanførte meget almindelige Raisonnement er sandt. Hvis det derimod ikke er sandt, falder Skylden paa en ganske anden. I den Henseende har jeg endnu eet at fremføre. Det er sagt, vel af flere, men ogsaa af en Geistlig, for hvem jeg iøvrigt nærer den meest ubetingede Agtelse og Ærbødighed, fremført som et Slags Forsvar for at han ikke havde hævet sin Røst mod Dr. S. K., at der i dennes Færd og Bestræbelser vare „Sandhedsmomenter". Overfor denne Erklæring har jeg havt en meget uhyggelig Følelse. Hvis der er Mening i den, saa er derved Dommen fældet over Dr. S. Kierkegaards hele Fremfærd, og den staaer da paa lige Fod med enhver anden Mørkets Gjerning her i Verden, thi i hvilken af saadanne, kunde man næsten spørge, er der ikke „Sandhedsmomenter"? Eller naar træder her i denne menneskelige Tilværelse Løgnen og det Onde saaledes ublandet op, at der ikke tillige er Sandhedsmomenter ifølge med? Saa dum er Satan overhovedet ikke, at han skulde mene at kunne forføre Menneskene med den blotte og bare Løgn, nei hans Underfundighed er just

den, at han altid blander Løgn med Sandt; saa undersundig var han ogsaa, da han første Gang meldte sig i Menneskeverdenen endnu i Paradiset, thi i Slangens Tale til Qvinden er der ganske vist „Sandhedsmomenter". Men siden denne nye Theorie er opfunden, at man ikke skal modsætte sig det, som har „Sandhedsmomenter" i sig, saa kan man trygt lade Djævelen have sit Løb i Verden, thi han skal ganske vist nok sørge for, som han til denne Stund har sørget for, at der altid, i hvad han afstedkommer, er „Sandhedsmomenter". I Modsætning til hiin Erklæring maa det nu gjøres gjældende, at netop det væsentlige, Kjernen i hele Dr. S. Kierkegaards Færd og Optræden var af Sandheden, men at derimod adskilligt ledsagede den, som vistnok idetmindste kun betingelsesviis kunde komme med derunder, meget ogsaa, som hidrører fra menneskelig Skrøbelighed, derfra navnlig at maatte bære en Fuldmagt fra Evigheden, ikke blot i et skrøbeligt Legeme, men overhovedet i det menneskelige Væsens Omfatning. Jeg maatte saaledes, hvis jeg overhovedet skulde tage et Forhold til hiin Erklæring, give den aldeles modsatte, at ihvorvel jeg saae Sandheden i Dr. S. Kierkegaards aandelige Bevægelser og de Skikkelser, som de afsatte, var der dog ikke lidet med disse, jeg ikke kunde bringe ind under Sandheden, som jeg i det høieste kun kunde see som sandt i Idealets rene Lys, ligeoverfor en fra Idealet ikke alene affalden, men Idealet fornægtende Verden, men angaaende hvilket jeg maatte mistvivle om at kunne komme i nogensomhelst Forstaaelse med denne Verden, og navnlig den Deel af den, med hvilken jeg vilde komme i Strid, hvis jeg lod mig høre om den, og — derfor var det mig van-

skeligt at ytre mig, derfor havde jeg en saa bitter Kamp, inden jeg bestemte mig dertil, ogsaa derfor trak jeg den allerede fremsatte Fod tilbage, da Dr. S. K. døde, og derfor har jeg tøvet indtil denne Stund.

Efter saaledes tilstrækkeligt at have gjort Rede for, hvorfor det her foreliggende Skrift ikke er udkommet før, staaer det tilbage med nogle faa Ord at gjøre Regnskab for, hvorfor det da nu bliver udgivet. Paa en vis Maade kunde jeg her fatte mig saare kort, naar jeg sagde hvad sandt er, at jeg ikke har kunnet andet end udgive det, og at jeg herom er bleven belært med nu snart et Aars indre Erfaringer. Men til disse indre Erfaringer er jo ogsaa adskilligt udvortes kommet, som har givet disse Erfaringer Fylde og Magt. Et saadant Skrift som dette udgiver man ikke med Lyst og Glæde, nei, man udgiver det ikke uden indre Angst og Nød, og mig har det foraarsaget nok af Smerte, allerede førend det saae Lyset, skal vel foraarsage mig endnu mere. Imidlertid, har man, eller mener man at have et Bidrag at yde til, at Sandhedens Gjerning skeer her i Verden, et Bidrag til at opklare det betydningsfulde, der er skeet, saa tør man ikke holde det tilbage, især naar dette betydningsfulde begynder at betragtes som noget flygtigt forbigaaende; man tør ikke paatage sig dette Ansvar, selv om man har den Overbeviisning, at dette Bidrag skal træffe paa nok af saadanne, der ville tage det til Indtægt paa en egen Maade, nok af saadanne, der ville føle sig generede af det og derfor — som det i den senere Tid her i Landet, efter Dr. H. Martensens Anviisning, er blevet Mode — stræbe at sparke det tilside eller affærdige det med et Par Phraser, som noget, der intet

har at betyde. Og den Pligtfølelse, som jeg i denne Henseende ikke har kunnet blive quit, maa jo nu end= ydermere være bleven skærpet ved den flygtige Anmel= delse af min i dette Aar udgivne Afhandling: „Tegnet fra Himmelen", der for nogen Tid siden stod i „Uge= skrift for den evangeliske Kirke i Danmark". Som flygtig betegner jeg Anmeldelsen, det er vel det mil= deste Udtryk, jeg kan bruge om den. Den betegner nemlig hiin min Afhandling som forfattet under stærk Paavirkning af Dr. S. Kierkegaards tidligere Virksom= hed og i Opposition mod hans seneste. Denne Paa= stand kan jeg jo umulig lade uimodsagt, men jeg maa tillige udtale min Forundring over, at Redaktøren har kunnet læse Berettigelsen til den ud af min Bog, thi end ikke Fortalen giver ham Ret til denne Paastand. Der kunde vel være Anledning til at spørge Anmel= deren, paa hvilke Steder i mit Skrift han egentlig vil begrunde den. Den modsiges udtrykkelig ved den hele Fremstilling S. 112 til 120, hvor jeg netop vedkjender mig S. Ks. Opfattelse og Haandhævelse af Begrebet „Sandhedsvidne", der dog vel hører til hans seneste Virksomhed, ja er ligesom Kjernen deri. Men tager man sig for at efterse og veie Beskaffenheden af de fleste Journalers og Tidsskrifters Anmeldelser og Kri= tiker, den Fremgangsmaade, som i denne Henseende almindelig bruges, saa kommer man snart til det Re= sultat, at man gjør bedst i at fatte sig og roligt lade sig mishandle, eftersom man i Virkelighed befinder sig paa et fredløst Gebeet, hvor ingen Hjælp er at vente. Paastande, Beskyldninger og Domme henkastes ofte uden mindste Motivering, med en Letsindighed, Hen= synsløshed og Frækhed, der har aldeles Bagvaskelsens

Charakteer, saameget mere som det er ligesaa vanskeligt eller umuligt at imødegaae dem, som hvad Bagtalelsen afføder. En Anmelder sætter sig paa sit selvgjorte Dommersæde, og udtaler sine uforgribelige Formeninger og Kjendelser i faa Sætninger. For at besvare dem eller gjendrive dem, maatte man indlade sig i lang Strid og lange Forhandlinger med vedkommende, Forhandlinger, som maaskee ikke en eneste af dem, paa hvilke den flygtige Anmeldelse har gjort Indtryk, vilde have Retfærdighed eller Taalmodighed til at følge. Calumniare audacter, semper aliquid hæret!

Endelig er i det forløbne Aar et Skrift udkommet, der maatte blive mig nok et Motiv til at udgive den foreliggende Piece, som det unægteligt ogsaa er Aarsag i, at jeg udgiver den med større Frimodighed og Sikkerhed, eftersom det lægger en særegen Vægt i den Klage, jeg deri lader blive lydelig. Dette Skrift er Pastor Paludan-Müllers Fremstilling og Belysning af Dr. Søren Kierkegaards „Indøvelse i Christendom". Thi dette Skrift forhindrer, at de pseudonyme Skrifter fremtidigt af saadanne, som generes af dem, kunne feies tilside med et Par høitklingende Talemaader, som et noget, til hvilket det inden den danske Literaturs Grændser i philosophisk og theologisk Retning ikke behøves at tage Hensyn, som man derfor gjerne kan omgaae, ligesom en klog General undertiden omgaaer en Fæstning, han mistvivler om at kunne tage. Saaledes er det navnlig Dr. H. Martensen har baaret sig ad, men har derfor ogsaa nu den Skjæbne, inden sit Fædrelands Grændser at være afskaaren fra ethvert holdbart Standpunkt i videnskabelig Henseende, og fremdeles idelig at være truet af et Angreb i Ryggen ud

fra denne Fæstning. Pastor P.-M. har ved sin Fremstilling og Belysning saameget mere forhindret en saadan Fremgangsmaade, som han staaer i et ligefremt Modsætningsforhold til Dr. S. Kierkegaards Skribentvirksomhed, og altsaa, naar det kommer an paa at afveie om denne overhovedet er af Betydning, uanseet om i Flugt med Sandhed eller Vildfarelse, paa lige Maade af Venner og Fjender maa ansees for upartisk. Han har nu i ovenanførte Skrift godtgjort, at der i Dr. S. Kierkegaards Skrifter, navnlig i Pseudonymerne, foreligger en ny og heelt eiendommelig Livs- og Verdensanskuelse, der paa mange især af den studerende Ungdom maatte udøve saameget større Tiltrækningskraft, som den i sin Fremtræden er omgiven af en „overordentlig riig Reflexion“, der drager ind i sin Kreds fast alle Livets Skikkelser, og som, hvor rigt den end spiller og glimrer med Vid og Humor, dog altid bøier sig med Ærefrygt for det Christelige som Livets høieste Phænomen. Denne Livs- og Verdensanskuelse har nu udfoldet sig for Dr. H. Martensens Øine, begyndt at udvikle sig under et Modsætningsforhold til den Betragtningsmaade af Livet, som hvis Fører han i den danske Literatur havde stillet sig og almindeligt ansaaes, den har under hele sin gradvise Udvikling og Fremtræden bestandigt bevaret dette Modsætningsforhold og aldrig tabt hiin Betragtningsmaade af sit polemiske Sigte, men Dr. H. Martensen har bestandigt ladt som ingenting, og da det endelig blev foreholdt ham, at dette ikke kunde gaae an, trodset paa at det baade kunde og skulde gaae an.

Dog, herom har jeg nu tilstrækkeligt udtalt mig alt forhen, og jeg behøver kun at gjentage det med

den Vægt, som hiint Skrift af Paludan=Müller, netop fordi det er udgaaet fra en Modstander af Dr. S. K., og en Modstander, der ovenikjøbet har den Fortjeneste, at han tidligt nok meldte sig ved dennes sidste Angreb, med den Vægt altsaa, som hiint Skrift føier til min Klage, naar jeg siger, at Dr. H. M. ved sit Forhold til Dr. S. Ks. Forfattervirksomhed har ladet det mangle paa Opfyldelsen af sin Pligt mod sit Fædrelands Literatur, og saaledes ogsaa mod den studerende Ungdom; videre vil jeg her ikke gaae, skjøndt Klagen gjerne kunde føres videre. Men der er endnu en anden Side at betragte denne Sag fra. Sæt, at den hele Livs= og Verdensanskuelse, der foreligger i Dr. S. Kierkegaards Skrifter, var en Vildfarelse, at den beroede paa en Misviisning fra Begyndelsen af — og dette er det, som Past. P.=M. i sit Skrift søger at godtgjøre — eller sæt, at den, saaledes som det af adskillige er paastaaet, var eensidig, hvor maatte man da ikke beklage, at de nærmest paagjældende og nærmest dertil berettigede*) aldrig have gjort noget Forsøg paa at imødegaae ham og, ved at indlade sig med ham om hans Løsning af Livets Problemer og hans Behandling af Christendommens Indhold og Udsagn, stræbt at faae ham til at modificere sine Paastande eller at klare

*) Berettigede siger jeg udtrykkeligt, thi det er naturligviis ikke enhver, som troer sig berettiget, der virkeligt er berettiget til at have en Stemme med om literære Phænomener. Vor Tid har nok af saadanne, hvis Berettigelse alene bestaaer udi egen Indbildning. Til at være berettiget hører da nu ogsaa det, at man har Villie til med Flid og Fordomsfrihed at sætte sig ind i den Gjenstand, man vil behandle. En Angreben er naturligviis altid en berettiget.

for sig, saa at der kunde være vakt en Discussion, der ialfald tidligt nok kunde have sat de af Dr. S. K. betagne istand til at dømme sundere, og derved berøvet hans seneste Angreb en stor Deel af den Magt, det har havt paa svagere og til klar og selvstændig Dom uskikkede Gemytter, der nu saameget mere forvirredes, fordi Angrebet udgik fra en Forfatter, hvis Anseelse var voxet gjennem tolv Aar, men som alligevel stod som en halv ubekjendt og gaadefuld Størrelse, fordi han i alle disse tolv Aar var forbleven staaende urørt og uanfægtet. Det var dog muligt, at ogsaa en saa original og selvstændig Forfatterindividualitet som S. Kierkegaards — om antages, at den i sin Virksomhed var misvisende — kunde være bleven afslebet og bragt ud i en rigtigere Strømning, om den var bleven optaget og mødt under en alsidig Drøftelse af de opkastede Spørgsmaal og de fremsatte Problemer af saadanne, som dertil havde Aand og Kaldelse, indvortes som udvortes Forpligtelse. Selv den rigest begavede Forfatterindividualitet trænger ikke mindre til Modstand end til Anerkjendelse; jo stærkere den taler og jo mere indtrængende den spørger, destomere trænger den til Gjenklang og Svar, og kan, om alt dette udebliver, kun under stor Aandsanstrængelse bevare sig selv paa det rette Standpunkt og fri sig fra Misviisning, og om denne Anstrængelse tale ikke faa Yttringer i S. Kierkegaards Skrifter, kunde man ogsaa høre ham selv tale. Sligt havde vel ogsaa netop Luther i Tanke, da han sagde „lasset die Geister an einander platzen". Men Dr. H. Martensen har vel frygtet for, at han reent skulde springe i Stykker, om hans Geist „platzte" mod Dr. S. Kierkegaards; det

kan man idetmindste have Ret til at formode, naar man seer den Ængstelse, hvormed han i sine „Dogmatiske Oplysninger" stræber at holde sig Pseudonymerne fra Livet.

Det er altsaa nu igjen paapeget — og ikke blot paapeget saaledes som det skete i sin Tid af Professor R. Nielsen i hans „Undersøgende Anmeldelse" — men der foreligger i Past. P.=Ms. Skrift en udførlig og i visse Henseender omhyggelig Fremstilling af, at de „pseudonyme Skrifter" indeholde en heel særegen Livs= og Verdensanskuelse, en eiendommelig „Opfattelse af Livet og Christendommes Forhold til det", og det, efter P.=Ms. egne Ord, „udførligt nok fremsat". Dette er indrømmet, godtgjort fra Modstandernes Side, af en Mand, hvem Dr. H. Martensen engang tidligere har hilset og takket som en „Medarbeider" *), der kan altsaa ikke længer være Tale om at affærdige Dr. S. Kierkegaard som den, der af privat Liebhaveri tænker i „Strøtanker, Aphorismer, Indfald og Glimt", der kan heller ikke længer være Tale om Dr. H. Martensens Ret til at forblive i Ubekjendtskab med „Pseudonymerne", eller oversee deres Bestræbelse. Dr. H. Martensens Adfærd har ligeoverfor „den pseudonyme Literatur" slet ikke været bedre eller klogere end, for at tage et nærliggende Exempel, Ruslands vilde have været, om det under sidste Sammenstød alene havde taget Hensyn til England og ladt, som havde det slet ingen Krig med Frankrig. I den udvortes haandgribelige Verden hævner sligt sig nu øieblikkeligt,

*) Cfr. „Dogmatiske Oplysninger".

og bliver iøinefaldende selv for den Enfoldigste, i den aandelige Verden og paa det videnskabelige Gebeet kan det længe forblive skjult, det er ikke let at paavise, ja de, der ikke ville see, kunne gjerne for bestandigt lukke Øinene derfor, selv naar endelig Explosionen skeer saaledes som den her er skeet. Men i formel Henseende er der, hvad denne Sag angaaer, unægteligt vundet ikke lidet ved Past. P.=Ms. Skrift, om Dr. H. Martensen vil vide ham Tak ogsaa derfor, maa staae hen. Jeg for min Deel føler mig meget taknemmelig imod ham derfor, om jeg end ikke, naar der skal være Tale om Sagens reelle Side, kan slutte mig til Hr. Pal.=M. i Opfattelsen af Dr. S. Ks. Livsanskuelse eller Betragtning af Christendommens Forhold til Livet, uagtet jeg dog maa erkjende, at enkelte Punkter i denne ere blevne mig klarere, netop ved at see dem drøftede fra en Side, fra hvilken hidtil ingen Opmærksomhed er skjænket dem. Imidlertid kan det ikke her være min Opgave at forsøge en Gjendrivelse af Past. P.=M. og det saameget mindre, som hans Gjendrivelse af Dr. S. Kierkegaards Livs og Verdensanskuelse efter hans egen Erklæring egentlig først kan ventes. Han har i det foreliggende Skrift hovedsagelig indskrænket sig til at paavise Gangen i Dr. S. Kierkegaards Tænkning, til at fremstille Hovedpunkterne i hans Livs= og Verdensanskuelse og Forbindelsen imellem disse, rigtignok enkelte Steder med Udhævelse af de formeentlige Urigtigheder, og navnlig med stærk Henthydning til hvad han kalder Misviisningen i det første Udgangspunkt for hele Betragtningen, som skal findes i den Sætning: „Sandhedens Hvorledes er netop Sandheden", eller „Sub=

jektiviteten er Sandheden" *), denne Sætning, som Dr. H. Martensen omgikkes saa forfængeligt afvisende i sine „Dogmatiske Oplysninger", og blev tiltalt derfor af Prof. R. Nielsen i dennes Belysning af hine Oplysninger, en Tiltale, paa hvilken Dr. H. Martensen er bleven Svar skyldig. Men allerede i denne Belysning er der over hiin Sætning givet en Forklaring, efter hvilken det her bliver overflødigt at gjøre gjældende, „at der ingen subjektiv Sandhed er uden under Forudsætning af objektiv Sandhed", en Sætning, der neppe, saaledes som Pastor P-M. vil det, behøver at holdes imod Dr. S. Ks. Livsanskuelse, og ligeoverfor hvilken man med al Frimodighed kan paastaae, at „Subjektiviteten er Sandheden."

---

*) Det Sted af Joh. Climacus, som Pastor P-M. i denne Anledning citerer, vil vistnok paa enhver gjøre et ganske andet Indtryk, naar det læses i sin Sammenhæng i „Afsl. uv. Efterskrift," end saaledes som det findes udrevet af denne i P-M.s Skrift. Mærkeligt er det dog, at medens man i Alliance med Speculationen forekaster S. K. den ensidige Subjektivitet og korser sig over hans Sætning: „Subjektiviteten er Sandheden," minder dog Speculationen i al sin Tale om Hedningen, der stod foran Christus med Spørgsmaalet: hvad er vel Sandhed, hvorimod en opmærksom Læsning af de pseudonyme Skrifter ofte nok bringer Klippemanden i Erindring, der stod for Sandheden med den Bekjendelse: Du er Christus den levende Guds Søn. Det er dog en egen Sag med den indirekte Meddelelse. Mon ikke Speculanterne give en indirekte Meddelelse om, at de egentlig slet ikke forstaae hvad det vil sige, at Christus er Sandheden — en Sætning, der dog vistnok ellers findes i Dr. H. Martensens Skrifter, for ikke at tale om Mynsters.

Men ihvorvel det ikke er eller kan være min Opgave her at polemisere mod Pastor P-M., for hvem jeg nærer al Høiagtelse, og hvis Navn hører til dem, der have den bedste Klang i mit Liv, saa er der een Sætning af ham, mod hvilken jeg maa nedlægge Protest, og det er den, med hvilken han begynder sit Skrift. At S. K. skulde have brugt Bestræbelsen for at afværge Misbrugen af Benævnelsen „Sandhedsvidne“ som et Paaskud til at angribe Biskop Mynsters Eftermæle, er en saa forskrækkelig Paastand, at jeg endnu i dette Øieblik ikke kan fatte mig i andet, end at den maa være løben Forfatteren i Pennen, uden at det egentlig har været ham tydeligt hvad den indeholdt, omendskjøndt denne Opfattelse ikke er meget rimelig ligeoverfor den Klarhed, hvormed han ellers skriver, og det Herredømme, han ellers viser over Sproget. Det skulde altsaa have været Dr. S. K. Hovedsagen at angribe Biskop Mynsters Eftermæle, medens han dog erklærede kort efter at han havde gjort det, at han endnu var rede til at forsvare ham, hvis hans Fjender skulde tage sig Angrebet til Indtægt, og at det vilde være ham en Glæde at gjøre det. Men om man nu end tør antage, at denne Yttring ikke er saa ilde meent som den klinger, og vel saameget mere tør antage det, som Pastor P-M. i sit Skrift jo netop godtgjør, at Dr. S. K. under sin Forfattervirksomhed har havt et ideelt Maal for Øie, om han end tillige betegner hans hele Vei som misvisende og vildfarende, saa viser den dog noksom, at P-M. ikke er istand til at bedømme eller dømme om Dr. S. K.s seneste Optræden med nogen Frihed og Retfærdighed. Der er desuden en forunderlig

Modsigelse i Slutningen af hans Skrift, thi han siger S. 85: „Denne hans sidste Optræden var ingen følgerigtig Consequents af hans Livsanskuelse," og fremdeles S. 86: „men hvad nu Grunden har været" — nemlig til hans seneste Optræden — „saa er han bleven sig selv utro i det sidste, sørgelige Afsnit af hans Liv." Men dernæst siger han S. 87: „Dette er idetmindste ganske vist, at de, som have yttret sig for ham under hans sidste Optræden, slet ikke have fattet Sammenhængeu mellem denne og det, der i en lang Aarrække har udgjort hans Livs Indhold." De, der yttrede sig for Dr. S. K. under hans sidste Optræden vare nu saare faa, flere vare de, der følte Sympathi med hans Optræden, og om de allerfleste af disse saavelsom af hine antager rigtignok ogsaa jeg, at de hverken have fattet Sammenhængen mellem denne og hans tidligere Virksomhed, eller at de overhovedet have forstaaet ham, hverken tidligere eller sildigere, men noget underligt er det dog at see dette fremhævet som en Bebreidelse af den, der selv siger, at Dr. S. K. i sin seneste Phase blev sig selv utro, og at denne ingen følgerigtig Consequents var af hans Livsanskuelse, thi saaledes kan der jo heller ikke have været nogen virkelig Sammenhæng. At nu alligevel Dr. S. K.s seneste Optræden var en følgerigtig Consequents af hans Livsanskuelse, er allerede foreløbigt blevet paaviist af en anden Forfatter, og der skal vel neppe findes et Menneske, der er blevet sig selv mere tro ligetil det sidste end Dr. S. K. Hvad jeg, der dog ingenlunde var uforberedt paa hans seneste Optræden, alligevel har Vanskelighed ved at forene med det, jeg kjendte om ham og af ham, maa

jeg allersnarest forklare som fremgaaet af hans Lidelse under Troskaben mod hans Livs Tanke. At hans seneste Færd kunde antage den Charakteer, den tog, derom har jeg hørt antydende, ja næsten meer end antydende Yttringer af ham for sex Aar siden, altsaa kort efter at han havde udgivet „Indøvelse i Christendom" og vel et Par Aar før han udgav „Til Selvprøvelse." Havde jeg i 1855 været, hvor jeg dengang var, skulde jeg vel ikke have tøvet saalænge med at lade høre fra mig om hans Optræden, efter Evne givet mit Bidrag til at den maatte blive rigtigere opfattet end den blev, og saaledes maaskee dog været heldig nok til at bevirke om ikke en Metamorphose, saa dog en Modification af hans sidste Fremfærd. Der er i denne Formodning aldeles intet anmassende, fordi hvad jeg saaledes kunde have virket, vilde jeg ikke have virket formedelst nogen Begavelse eller Magt i aandelig Henseende, men alene formedelst det Standpunkt, min Stilling gav mig som Geistlig.

Jeg mener saaledes unægteligt at have fattet Sammenhængen mellem Dr. S. Kierkegaards tidligere og senere Virksomhed, som overhovedet at have forstaaet det Totale i hans Stræben. Vil nogen holde dette for Arrogance, saa er det noget, mod hvilket jeg naturligviis ikke kan værge mig. Den, der udgiver et Skrift som dette, maa jo være forberedt paa at møde adskilligt, ja alt hvad der kan ligge indenfor Grændserne af fornem Taushed, hvis ligegyldige Spark til det formeentlig uberettigede og intetsigende maaskee dog kun er en Maske for en foruroliget Bevidsthed, og pøbelagtige Invectiver, udsendte fra det Gebeet, hvorhen en Deel af den debatterende Literaturs Førere

hertillands synes at have forladt deres Værksted, det berygtede Sted mellem Jerusalem og Jericho*). Jeg har i det foreliggende Skrift stræbt at paapege Sammenhængen mellem Dr. S. Kierkegaards tidligere og senere Virksomhed, og fordi jeg har troet saaledes at kunne levere et Bidrag til Opklarelse og Forstaaelse af det, hvorom der størstedeels kun hersker aldeles forvirrede Meninger, derfor har jeg ikke turdet holde det tilbage, om jeg end maa tvivle om, at mange ville modtage Bidraget, langt snarere holde mig overbeviist om, at de allerfleste ikke ville det. De, der have taget hans sidste Optræden til glædelig Indtægt, til hvilke**) han ofte tydeligt nok sigtede, naar han talte om sin Magt, de ville naturligviis allermindst modtage det. Forøvrigt vil det sees, at jeg i Skriftet selv egentlig kun har fulgt Dr. S. K. til hans første Artikler i „Fædrelandet,“ til hans Indsigelse og det dertil sig nærmest sluttende. Denne Indsigelse gjør jeg dermed til min, en Tilegnelse, der jo paa en vis Maade rigtignok giver Indsigelsen nyt Liv, men som alligevel neppe vil forfærde den paagjældende. Jeg antager

*) v. Lc. 10, 30.

**) Naturligviis sigtede han ikke blot til dem, men ogsaa til Ideens egen Magt. Alligevel er det tydeligt, at han under sin sidste Kamp ogsaa lagde Beslag paa dem, der vilde heelt misforstaae hans Stræben, vare ude af Stand til at fatte Totaliteten af hans aandelige Virksomhed. Jeg tilstaaer, at det har været mig noget af det tungeste ved S. K.s sidste Optræden, at han, som under hele sin literære Virksomhed bestandigt havde holdt polemisk Sigte paa Begrebet Mængde, dog tilsidst drog Mængden ind under sig som en Kraft, paa hvilken han regnede.

ikke dermed at nedsætte den afdøde Biskops Fortjeneste eller at krænke hans Minde, saa hos mig kan det ialfald ikke være noget Paaskud, men jeg holder mig forpligtet til at gjøre ogsaa hvad jeg formaaer for at værne om, at den christelige Maalestok ikke forvanskes, det aandelige Liv ikke forvirres, at Øret ikke aldeles døves for Idealitetens Røst, jeg holder mig forpligtet til at give ogsaa engang mit Bidrag til at haandhæve det, der har hjulpet mig til at faae Syn for de christelige Idealer, til at finde i Christendommen en uafviselig Realitet, da en overmodig Videnskab i Tidsaandens Tjeneste vilde forflygtige den. Det vilde da endelig være en latterlig og urimelig Paastand, at en Geistlig ikke skulde kunne røgte sit Kald tilbørligt, være en dygtig Ordets Forkynder, en samvittighedsfuld Bestyrer af Sakramenterne, en Sjelesørger med Trøst og Hjælp for de lidende og fortrykte i den Kreds, hvor han er sat, uden at være Sandhedsvidne. Det vilde omtrent være ligesaa klogt som at paastaae, at enhver dansk Soldat, som ikke havde været med at storme Skandserne for Fredericia, duede til ingen Ting og kunde ikke egentlig gjælde for Soldat. Men rigtignok, ligesom Muligheden af engang at skulle stædes i den hedeste Affære er en Tanke, der maa have fast Bo i enhver Soldats Sjæl, saaledes maa ogsaa Tanken om at kunne fordres frem til den yderste Afgjørelse være en ideligt gjenkommende Tanke hos den Christne og allermeest hos den Geistlige, „Sandhedsvidne“ et Løsen, under hvilket han staaer i Hjertets Stilhed ydmygt for Gud, henstillende til ham, naar han vil at det skal lyde. Indtil den Stund kommer for den danske Præst, er nu imidlertid Be-

grebet Sandhedsvidne blevet ophængt til Røg i den vulgære Bevidstheds Cloaker, hvorfra naturligviis enhver skumlende Skribler og høirøstet Mængdemand ved given Leilighed henter det frem, for at fremvise det med Grin for sit Publikum. Og af hvem er det saaledes blevet ophængt? Af Dr. S. Kierkegaard? Ja, naturligviis, men Æren derfor tilkommer dog egentlig Dr. H. Martensen.

Som sagt altsaa, mit Skrift har egentlig kun fulgt Dr. S. K. til hans seneste Virksomhed, forsaavidt den fremdeles foreligger i de første Artikler i „Fædrelandet." Hvad Resten angaaer, da havde jeg ventet at faae med ham selv at gjøre, thi med hans Forhold til mit Indlæg havde min Stilling og mit Standpunkt tillige i denne Henseende været mig givet. Dette Haab skuffede mig ved hans tidlige Død, men skjøndt jeg saaledes i denne Henseende kommer for sildigt, kan jeg dog deri intet Forsvar finde for overhovedet at lade være at komme. Kun bliver min Stilling dermed selvfølgelig vanskeligere. Hvorledes? Ja, derom maae de raadslaae med hinanden, der skulde faae isinde at tage nogen Notice af mit Skrift. Det er naturligviis min Tanke, at jeg vel vil blive nødsaget til yderligere at forklare mig, at gaae videre med Hensyn til Dr. S. Kierkegaards seneste Optræden, ogsaa end jeg har gjort det her i Efterskriften; jeg kan nødes til at give flere Indlæg. Dertil er jeg naturligviis ogsaa beredt, men maa kun bede dem, der i saa Henseende skulde foranlediges til at nære Forventninger, at bevare nogen Taalmodighed for mig i en Strid, jeg kun kan offre forholdsviis ringe Tid og Kræfter, og i hvilken jeg, forudsat at den skulde

opstaae, vil faae saare forskjelligartede Modstandere, ogsaa saadanne, der ikke ville blive Svar værd, eller som det ikke vil være muligt at svare, fordi de ikke tage nogen Stilling i Forhold til Sandheden; af saadanne Positioner gives der nok i Nutidens offentlige Forhandlinger i Tale og Skrift.

Det er ganske sandt hvad der nyligt er sagt, at Dr. S. Kierkegaard — Climacus, Trappegjængeren — endte i la trappe. Men skulde han være dømt med denne Dom, dømt som den, der i sit Livs Stræben havde Uret, saa maatte det da ialfald først godtgjøres, at det under alle Betingelser er noget urigtigt, fordømmeligt at gaae i la trappe — under alle Betingelser, altsaa ogsaa, naar det er den eneste Maade, paa hvilken man kan skaffe sig Ørenlyd under Politikens Scirocco og Samfundets Sanctveitsdands under den, altsaa ogsaa, naar det er den eneste Maade, paa hvilken man for Samfundets Aasyn kan faae de Fløidøre til at springe op, bag hvilke Idealerne vise sig, altsaa ogsaa, naar det er den eneste Vei, ad hvilken man kan gjøre det tydeligt, at der var Evighedens Alvor i den Stræben, der af dem, som nu engang have bemægtiget sig Samfundets Øren, idelig feiedes tilside som Ubetydelighed og Privatoverdrivelse, et Skuespil opført blot til Lyst af en bizar Individualitet, skjøndt Livets allerhøieste Interesse pulserer deri. Er det fordømmeligt ogsaa under saadanne Betingelser at gaae i la trappe, saa er S. K. dømt. Det Svar, siger Pastor Paludan-Müller, han fik af Herren paa sin grændseløse Lidenskabs Paastande i Herrens Navn, var det, at han blev ganske uforstaaelig. Det er vist, at han ikke blev forstaaet, men skal dette være

den Afgjørelse, der fælder Dommen over ham, da maa det først godtgjøres, om Brøden og Skylden for at han ikke blev forstaaet ligger paa hans Skuldre eller paa den Slægts, til hvilken han talte. Den imidlertid, der med Glæde og Taknemmelighed har fulgt Dr. S. Kierkegaard under hans Forfatter-Virksomhed fra Begyndelsen til Enden, uden at trodse paa sin Forstaaen, men i bestandig inderligere Attraa efter at forstaae, han vil vel have havt en Forstaaelse af ham ogsaa der, hvor han i Smerte maatte see de Betingelser briste, uden hvilke S. K. meente ikke at turde tilbageholde sin Tankes Consequentser, ogsaa der, hvor han maatte lide ved at høre, da disse bleve lydelige. Skal det nu være blevet et Kriterium paa en Forfatters Dygtighed og Ret, om Samtiden forstaaer ham eller ei? Saa er altsaa Tidsaandens Indbildning bleven Sandhed, at den fremfor alle de henfarne Tiders Aand er Sandhedens Aand, medens dog nok snarere Sandheden er denne, at den er gaaet Fallit i Forhold til Sandheden og under hver en Snappen efter Luft udaander det gamle Ord: hvad er vel Sandhed? Der skal komme en Slægt, der vil forstaae S. Kierkegaard men derimod vil have Nød med at forstaae den Samtid, over hvilken han lod Idealitetens Flammesværd lyne, efterat dens kirkelige og literære Førere i tolv Aar havde overhørt hans Røst, der bød Fred paa billige Betingelser. Nei, S. Kierkegaard blev unægteligt ikke forstaaet; var han bleven det i Totaliteten af hans Stræben, saa' vilde det enkelte vel ogsaa have ordnet sig derunder, og Øieblikkene vare maaskee forblevne tause uden Forstyrrelse af de stille Timer. Han har sagt etsteds omtrent dette:

dersom Luthers Gjerning skal tages som andet eller mere end et Correktiv, saa tages den forfængeligt. Forstaaelsen af denne Sætning kommer maaskee ogsaa først med Forstaaelsen af S. Kierkegaard, men S. Kierkegaard forstaaes unægteligt ikke, om ikke hans Virksomhed tillige opfattes som et Correktiv mod en falsk og forræderisk Retning af Tidsaanden, mod en forfængelig Stræben, der under den Indbildning, det Skin at have grebet eller gribe efter det Høieste, bedsviger Menneskesjælen for det Høieste.

1856.

